

BULHARYN TÁBORNOK EMLÉKIRATAI A MAGYAR SZABADSÁGHARCRA

Általánosan ismeretes, mily élénkek voltak a magyar—lengyel történelmi kapcsolatok közel ezer éven keresztül, a X. század végétől egészen napjainkig.

A két nemzet államháttér alakulása óta, tehát I. Istvántól és Hős Boleszlávtól kezdve állandóak voltak a kapcsolatok.

A két nemzet nem egyszer segítette egymást függetlenségének védelmében. Mély szimbóluma a két nemzet közös küzdelmének, hogy a lengyel Jagelló dinasztia két fiatal tagja esett el a törökök elleni küzdelmekben és pedig I. Ulászló Várnánál, II. Lajos pedig Mohácsnál, ahol egy lengyel csapat is harcolt a magyarok mellett és halt hősi halált a magyarokkal együtt.

A XVII—XVIII. századi magyar függetlenségi harcok iránt nagy volt a rokonszenv a lengyelek körében és II. Rákóczi Ferenc Lengyelországból indította meg felkelését.

Az 1830—31-i lengyel felkelés idején a magyar vármegyék feliratokkal fordultak a királyhoz a lengyel felkelés érdekében. A magyar országgyűlésen Kölcsey Ferenc és Deák Ferenc szólaltak fel a lengyelek mellett.

Az 1863-i lengyel felkeléskor az emigrációban élő Kossuth Lajos igyekezett Európát megmozgatni a lengyelek érdekében.

A lengyelek viszont az 1848—49-es magyar szabadságharcot fogadták nagy lelkesedéssel és igen sok lengyel harcolt a magyarok oldalán.

A magyar honvédsereg soraiban harcolt az elnyomott népek szabadságáért Dembinski tábornok, Bem tábornok, Wysocki tábornok, Bulharyn tábornok, azonkívül még sok tiszt és a mintegy kétezer főből álló lengyel légió, mely vitézségével tüntette ki magát.

A magyar szabadságharcban résztvevő lengyelek közül sokan írtak emlékiratokat és visszaemlékezéseket. Ezek igen értékes dokumentumok a magyar hadtörténetírás számára. Adataik hozzásegítenek a szabadságharc történetének alaposabb megismeréséhez.

Több mint húsz emlékirat jelent meg nyomtatásban, de nálunk csak Dembinski tábornok emlékiratai ismeretesek Danzer Alfonz összeállításában.¹

¹ Dembinski Magyarországon. A vezér hátrahagyott kézírataiból összeállítá Danzer F. Alfonz. Budapest, 1874.

Több mint húsz emlékirat jelent meg lengyel nyelven; ezek jóformán ismeretlenek a magyar történészek előtt.

Már 1850-ben megjelentek Wysocki tábornok emlékiratai, Szycc Joachim könyve a lengyel légiőről, továbbá Lange Antal Lapiński Teofil és Weldycz Szilveszter munkája a lengyeleknek a magyar szabadságharcban való részvételéről.

Még holland nyelven is jelent meg egy munka Sobolewski J. W. tollából: Polen en Hongarije vor en gedurende den Vrijheids-Oorlog in 1849. (Utrecht, 1853.)

Áttekintés céljából felsorolom itt az összes munkákat, melyeket lengyelek írtak a magyar szabadságharcról és a törökországi emigrációról.

E munkák a következők:²

Bentkowski Wladislaw: Ze wspomnień (Visszaemlékezések).

Bieliński Seweryn: Polacy w Turcji po upadku rewolucji węgierskiej 1849 (Lengyelek Törökországban a magyar forradalom bukása után 1849-ben). Poznań, 1852.

Budziński Mihal: Wspomnienia z mojego zycia. (Visszaemlékezések életéből.) Poznań, 1880. 2. kötet.

Bulharin Jerzy: Rys wojny węgierskiej w latach 1848-i 1849. (A magyar háború vázlatja 1848 és 1849-ből.) Párizs, 1852.

Dembinski Henrik: Dembinski Magyarországon, kiadta Danzer, Budapest, 1874.

Falkowski Juliusz: Wspomnienia z roku 1848—9. (Visszaemlékezések 1848—9-re.) Poznań, 1879.

Forster Karol: Wspomnienia z moich czasów. (Visszaemlékezések az én időmből.) Lwów, 1876.

G. Julian: Trzy listy młodego Polakaw wychodźcy. (Fiatal lengyel menekült három levele.) Dziennik Literacki, 1862, 435, 443, 451. szám.

Grosse Juljusz: Wspomnienia legionisty gwardii akademickiej lwowskiej z r. 1848. (A lwóvi egyetemi gárda légionistájának visszaemlékezései 1848-ból.) Kraków, 1908.

Kalita Karol: Ze wspomnień. (Visszaemlékezések.) Biblioteka warszawska, 1912. IV. 1—27, 224—259. l.

Korzeliński Seweryn: Wyjazd na miejsce internowania w Kutahii 1849. (Kutahiába, az internálás helyére való elmenetel.) „Sobótka” 1875.

Lange Antoni: Pamiętniki niedoli z lat 1849—56. (A szenvedések emlékiratai 1849—56-ból.) Kraków, 1896.

Lapiński Teofil: Feldzug der ungarischen Hauptarmee. Hamburg, 1850.

Milkowski Zygmunt: Kartki z pamiętnika. (Lapok az emlékiratokból.) Biblioteka Warszawska, 1909.

Milkowski Zygmunt: Od kolebki przez zycie. (A bölcsőtől az életen keresztül.) Tygodnik Ilustrowany, 1904.

Milkowski Zygmunt: Sylwetki emigracyjne. (Emigrációs vázlatok.) Lwów, 1904.

² E lengyel emlékiratok jegyzékét Lucjan *Russjan*, Polacy i sprawa polska na Węgrzech w roku 1848—1849. (Lengyelek és a lengyel kérdés Magyarországon 1848—1849-ben), (Warszawa, 1934) alapján állítottam össze.

Milkowski Zygmunt: Wspomnienia z Węgier. (Visszaemlékezések Magyarországról.) Kalendarz Ilustrowany Jaworowski, 1867.

Milkowski Zygmunt: Wspomnienia z wojny węgierskiej 1848—9. (Visszaemlékezések a magyar háborúról, 1848—9-ből.) Paryż, 1863.

Teodor-Tomasz Jeż (Zygmunt Milkowski): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. (A bölcsőtől az életen keresztül.) (Visszaemlékezések.) Tom. I., Kraków, 1936.

Poniński Władisław hr.: Wspomnienia z lat ubiegłych. (Visszaemlékezések az elmúlt időkből.) Kraków, 1902.

Rucki J. Wł.: Bem w Siedmiogrodzie. (Bem Erdélyben.) Lwów, 1862.

Smolka Franciszek: Dziennik 1848—9 w listach do żony. (Napló 1848—49-ből, feleségéhez intézett levelekben.) Warszawa, 1913.

Sobolewski J. W. gr.: Polen en Hongarije vor en gedurende den Vrijheids-Oorlog in 1849. Utrecht 1853.

Szyc Joachim: Legiony polskie na Węgrzech. (Lengyel légió Magyarországon.) Poznań, 1859.

Weldycz Sylvester: Der Antheil der Polen an dem ungarischen Freiheitskampfe. Altona. 1850.

Wildman Karol: Pamiętnik kapitana gwardii narodowej w r. 1848. (A nemzeti gárda kapitányának emlékiratai 1848-ból.) Lwów, 1872.

Wysocki Józef: Pamiętnik. (Emlékiratok.) Poznań, 1850. Z pamiętników żołnierza. (Egy katona emlékirataiból.) Dziennik Literacki., 1862. (27. cikkben.)

General Zamoyski: (Zamoyski tábornok.) V. kötet, 1845—1852. Poznań, 1922.

Ziemiałkowski Florian: Pamiętnik. (Emlékiratok.) Kraków, 1904.

Az itt felsorolt — nyomtatásban megjelent — emlékiratokon kívül van még egy emlékirat kéziratban, mely a varsói Krasinski-könyvtárban van meg. Ezek Aleksander *Fredro* emlékiratai, melyek igen érdekes tollrajzokkal vannak ellátva

A fenti felsorolásból látjuk, hogy a magyar szabadságharcban részt vett lengyelek közül húsznál többen írtak a magyar szabadságharcról emlékiratokat, visszaemlékezéseket s ezek közül csak Dembinski tábornok emlékiratait adták ki magyar nyelven. A többiről nem vettek tudomást a magyar történészek, mert a magyar szabadságharcot követő évtizedekben a magyar történészek nem foglalkoztak a magyar—lengyel kapcsolatok történetével, kivéve Szádeczky Lajost és Veress Endrét, akik Báthory István korával foglalkoztak.

E hiányt igyekeznek most pótolni a Magyar Tudományos Akadémia II. osztálya, mely e sorok íróját megbízta a magyar szabadságharcra vonatkozó lengyel emlékiratok fordításával.

Eddig Wysocki tábornok, Bulharyn tábornok, Falkowski Gyula, Milkowski Zsigmond és Zamoyski tábornok emlékiratainak fordítása készült el.

Ezen emlékiratok közül a legterjedelmesebbek Bulharyn tábornok emlékiratai, melyek 1852-ben jelentek meg Párizsban (Martinet nyomda) és 420 nyomtatott oldalt tesznek ki.³

Bulharyn emlékirataiból az 1849 február végétől március közepéig terjedő időre vonatkozó részt közöljük, amely sok értékes és érdekes adatot tartalmaz.

Most röviden ismertetjük Bulharyn tábornok életrajzát.

Bulharyn György (1792—1885) a lengyel hadsereg őrnagya, később a magyar hadsereg tábornoka, 1798. április 23-án született Plaskowceban, az egykori augustowi vajdaságban. Atyja Joachim, a lengyel hadsereg ezredese, a kovnoi huszárok parancsnoka volt. Bulharyn elvégezte a líceumot Sejnyben, azután pedig atyjának és két bátyjának példáját követve a katonai pályára lépett. 1817 március havában a 2. ulánus ezredbe lépett, mely Dwerniczki József ezredes parancsnoksága alatt állott. 1818-ban altiszt lett, 1820-ban pedig Konstantin nagyherceg alatt szolgált mint zászlós, majd pedig a felsőbb lovassági iskolába lépett. 1822-ben alhadnagynak nevezték ki. 1826-ban családi okokból kilépett a hadseregből hadnagyi fokozattal és családi birtokukon telepedett le.

Az 1830—31-i fölkelés kitörésekor Varsóba ment. Chlopicki tábornoktól azt a megbízatást kapta, hogy az augustowi területen két lovas ezredet szervezzen meg.

A szervezés kedvező eredménnyel járt és e csapatokból alakult az első augustowi lovasezred és a 7. ulánus ezred. Ez utóbbiban Bulharyn az 1. lovasszázad parancsnokságát vette át.

Az orosz seregnek Varsó felé való közeledésekor Bulharyn az Ostrolékában maradt orosz helyőrség ellen lovassági támadást intézett, mely teljes sikerrel járt. Jutalmul őrnaggyá léptették elő.

A 7. ulánus ezred visszavonult Wrocławekbe, ahol Bulharynt Oborski ezredes lemondása után ezred parancsnokká léptették elő. Kicki tábornokkal együtt részt vett az összes katonai műveletekben 1831 április végéig. Május elején Lubieński tábornok hadtestével együtt küzdött Zambrownánál és Ostrolékánál.

Ebben az időben a virtuti militari keresztyével tüntették ki, mert a visszavonuláskor megmentette az ágyúkat. Júniusban részt vett a Rüdiger és mások elleni harcokban.

Augusztusban lemondott az ezred parancsnokságáról és Franciaországba emigrált, hol Besançonban telepedett le. Itt mindjárt élére került az emigránsok csoportjának, főképp pedig a litvániai fiatalságnak.

Bulharyn 1833 elején Zaciński akciójával kapcsolatban Galíciába került. Az elfogatás elől menekülve Magyarországon rejtőzködött, hol gazdálkodással foglalkozott, mint bérlő.

Az 1848-as magyar szabadságharc kitörése után előadta Kossuthnak a lengyel fegyveres erő megszervezésének tervét Magyarországon.

³ Bulharyn nevét lengyelül áthúzott l-lel (ł) írják, de a magyar szövegben csak l betűvel írjuk. Bulharyn emlékiratainak lefordítása sok munkát adott, mert mondatseizkezelei nagyon komplikáltak. Előfordulnak 12—14—16 soros mondatok, sőt előfordul 22 soros mondat is. Ezeket csak több mondatra szétbontva lehetett magyarra fordítani.

December 29-én Bulharynt a valóságban még meg nem szervezett légió parancsnokává nevezték ki. Ő azonban ahelyett, hogy összegyűjtötte volna a lengyel csapatokat, Mészáros miniszter megbízásából átvette Felső-Magyarországon a magyar hadtest egy részének parancsnokságát.

Bulharyn 1849. január 4-én Kassánál harcolt Schlick tábornok ellen. Bulharyn az ütközet után dandárparancsnok, azután pedig hadosztályparancsnok lett.

Szép sikere volt a Tarcal melletti ütközetben január 22-én, mely megakadályozta Schlicknek a Tisza balpartjára való átkelését.

Február végén Verpelétnél harcolt Schlick ellen, K'apka egész hadtestével rendelkezve.

Dembinskitől megkapta rövid időre a hadteste feletti parancsnokságot. Áprilistól kezdve megosztotta sorsát Dembinskivel Felső-Magyarországon; mindketten arra törekedtek, hogy lengyel és magyar katonasággal betörnek Galíciába és fegyveres felkelésre szólítják fel a népet. Tervük a magyar kormány határozatlan politikája miatt nem valósult meg. Bulharynt 1849 nyarán tábornokká léptették elő.

A szabadságharc leverése után Kossuthal, Dembinskivel, Bemmel és másokkal együtt Törökországba emigrált, ahol megfordult Vidinben, Sumlában, végül pedig Kutahiában internáltak.

Szabadonbocsátva 1851-ben Angliába hajózott át és George-Townban, Jersey szigetén telepedett le.

Bulharyn törökországi emigrációja idején írta „Az 1848—1849-iki magyar háború vázlata” című emlékiratait, melyeket 1852-ben adott ki Párizsban.

Ezenkívül Jerseyben írta „La description de quelques évènements de la vie du gén. polonais Georges de Bulharyn” című munkáját 1880-ban.

Bulharyn mind nagyobb visszavonultságban élt és csak Plater Vladiszláv gróffal állott érintkezésben.

Meghalt 1885. október 29-én.⁴

Bulharynról megemlékezik Dembinski tábornok is emlékirataiban Aradon való találkozására alkalmából és ezt írja róla:

„Itt (ti. Aradon) találtam a legjelesebb tisztek egyikét, Bulharin lengyel őrnagyot, éppen annak a magyar hadosztálynak a parancsnokát, melybe ez a lengyel csapat be lett osztva. Klapka ezredes a következő szavakkal mutató be nekem: Bulharin ezredes, kinek Tarcal melletti diadalomat első sorban köszönhetem.

Én névről már 1831-ben ismertem az ezredest, ki akkor egy lovas-ezred felett parancsnokolt, de személyesen csak most találkoztam vele.”⁵

Dembinski még több helyen tesz említést Bulharynról:

„Április 30-án érkeztem Kassára.

A Bulharin ezredes által tett védelmi intézkedéseket épp oly célszerűen szervezettek, mint kitűnőleg foganatosítottnak találtam. A Kassát északról, Eperjes felé fedező hegyhátat, mely Kassára nézve ez ideig hagyományos védelmi állásnak tekintetett, ezúttal igen helyesen, egészen

⁴ A Bulharynra vonatkozó életrajzi adatokat a „Polski Słownik Biograficzny” (Kraków, 1937.) alapján közlöm.

⁵ Danzer F. Alfonz, Dembinski Magyarországon, Bp. 1874, 66—67. 1.

tekinteten kívül hagyá s a helyett a városhoz közelebb, egy a vidéket uralgó s szabadabb lőtért engedő magaslaton hányatotott sáncokat, honnan a város felé biztosítva volt a veszély nélküli visszavonulás.

Meglepetések ellen az átmetszett terület által föltétlenül követelt előőrsi sűrű láncolat és gyakori őrzáratok által biztosítá magát.⁶

Egy másik helyen ezt írta róla:

„Mindezen előzményekhez hozzájárult még egy más körülmény, mely lehetetlen, hogy mélyen ne sértette volna személyemet. Ugyanis a kormányzótól azon biztosítást kaptam, hogy a legközelebbi előléptetés alkalmával a már oly számos érdemeket szerzett *Bulharin* ezredesre tekintettel lesz; nevezetesen azt ígérte, hogy *Bulharint* mindenesetre *Wysocki* előtt nevezendi ki tábornokká. S íme most azt hallám, hogy ez utóbbi amannak teljes mellőzésével léptettetett elő. Nem is említve, hogy *Wysocki* katonatehetségét tekintve, egy *Bulharynnal* párhuzamba sem volt tehető, már magában a megsértett rangfokozatban kirívó igazságtalanság rejlett. *Bulharin* már Lengyelhon 1831-diki harcaiban is alezredes, *Wysocki* ellenben csak alhadnagy volt. Ehhez járult még, hogy *Bulharin* volt a legelső parancsnok, ki magyar csapatokkal a csatatéren tényleges eredményt tudott felmutatni, ti. Tarcálnál Schlick ellenében.”⁷

Ami *Bulharyn* emlékiratait illeti, az első fejezetben a magyar hadsereg szervezetét és erejét ismerteti elég részletesen, azután az osztrák hadsereggel foglalkozik, majd pedig az első harcokról ír egész röviden.

A második fejezetben arról ír, hogy nem sok súlyt helyezve az Ausztriától Galiciának adott kedvezményekre, Magyarországon maradt, hol már azelőtt mint emigráns tizennégy évet töltött.

Közben 1848. július 20-án azt az ajánlatot kapta, hogy Oláhországba menjen és ott szervezzen meg a lehetőséghez képest minél nagyobb hadtestet.

Tájékozódni akart Magyarország helyzetéről és azért július 27-én Pesten keresztül vette útját, de közben lázasan megbetegedett és kénytelen volt Pesten maradni.

Szeptember közepén egészségi állapota megengedte, hogy Kossuthal találkozzék, aki nagyon panaszkodott, hogy nagy a hiány képzett tisztekben, akik a nemzeti ügyért fegyverrel kezükben harcolnának.

Bulharyn azt ajánlotta Kossuthnak, hogy kívánatos lenne Magyarországra nézve minél nagyobb számú lengyel légiót szervezni és összekapcsolni a lengyel kérdést a magyar kérdéssel.

Kossuth nagyon csodálkozott ezen és felhozott néhány adatot arra nézve, hogy a lengyelek barátságtalanok a magyarok iránt és felhozta a prágai szláv kongresszust, ahol a lengyelek nemcsak barátságtalanoknak, de ellenségeseknek mutakoztak a magyarokkal szemben.

Erre *Bulharyn* megszakította Kossuth szavát és azt mondta, hogy erre a kongresszusra a lengyel nemzet senkit sem küldött ki és hogy csak néhány megtévelyedett vett rajta részt, a maguk kezdeményezéséből.

Erre Kossuth azt válaszolta, hogy ismeri őt és hisz érzelmeiben, de

⁶ Uo. 252. 1.

⁷ Uo. 270—271. 1.

azok a lengyelek, kikkel érintkezett olyan különös tervekkel jöttek elő lengyel csapatok megszervezését illetőleg, hogy kénytelen volt megtagadni az engedélyt.

„Hosszabb megbeszélésünk alatt azonban — írja Bulharyn — igyekeztem meggyőzni őt a lengyelekről való téves véleményéről; azután részletesen beszéltünk a lengyel légió szervezéséről. Arra kért engem, hogy írásban fejtsm ki, milyen feltételek mellett lehetne a lengyel légiót megszervezni. Ezt, visszatérve lakásomra, mindjárt össze állítottam és másnap bemutattam.”

Bulharyn azután felsorolja, milyen feltételek mellett lehetne a lengyel légiót megszervezni.

„Midőn ezeket a pontokat előadtam Kossuthnak — írja tovább Bulharyn — megfigyeltem, hogy meggyőztem őt; de ő nem lévén most hivatalnok, kijelentette nekem, hogy a miniszterelnökhöz, Batthyány Lajos grófhoz megy és előadja neki az én előterjesztésemet és arra kért, hogy másnap menjek el hozzá.”

Midőn Bulharyn másnap felkereste Kossuthot, az elmondta neki Batthyány megjegyzéseit és kifogásait.

Bulharyn erre részletesen igyekezett megcáfolni Batthyány nézeteit és kifogásait.

„Mindez — írja tovább Bulharyn — meggyőzte Kossuthot a magyar nemzetre nézve kétségtelen előnyökről. Amint megfigyeltem, őszintén elfogadta a lengyel légió megszervezésének eszméjét. Csak azt kérdezte tőlem, hogy kezdjük meg működésünket. Kijelentettem neki, hogy szívesen elutazom Lwówba,⁸ hogy a galíciai Nemzeti Tanácsnak előterjeszsem a gondolatot, mely ebben az időben már megkezdte működését e tartományban a most adott alkotmány értelmében. Kossuth mintegy kezesseget akarván nekem adni ez irányban, azt vélte, hogy jó volna, ha felhatalmazó levelet kapnék a miniszterelnöktől, Batthyány Lajos gróftól; én azonban tudva azt, hogy Kossuth neve nemcsak Magyarországon népszerű, de Galíciában is, kijelentettem, hogy sokkal jobb volna, ha ő tőle magától kapnék felhatalmazást. Megköszönte nekem a bizalmat, mellyel a lengyelek iránta vannak. Levelet írt nekem, melyben igazságot szolgáltatott a mi nemzetünknek az ő nemes gondolkodását és szerencsétlenségét illetőleg és nagyon szép kifejezésekkel tisztelte meg nemzetünket.

Egyúttal arra kért, hogy befolyással vigyem keresztül, hogy jöjjen ide valamelyik tábornokaink közül, aki az 1831-iki lengyel háborúban jó nevet szerzett magának és példaképpen Dwernicki tábornokot említette meg. Ez a levél az egyik kiküldötnél maradt, akit Lwówból Magyarországra küldtek.”

Bulharyn elmondja azután, hogy betegsége miatt csak októberben tudott Lwówba menni. Ott átadta Kossuth levelét a Nemzeti Tanácsnak, mely három küldöttet küldött ki, kettőt Galíciából s egyet Krakkó városából, akik közül az egyik Wysocki József volt.

⁸ Lembergbe.

Bulharyn azután elmondja a lengyeleknek Kossuthtal való tárgyalásait, melyeknek eredményeképpen két lengyel századot szerveztek meg.

December 29-én Bulharyn parancsot kapott Kossuthtól, hogy vegye át a lengyel légió feletti parancsnokságot, kivéve a Bem parancsnoksága alatt álló légiót és Miskolcra menve jelentkezzék a hadügyminiszternél, Mészáros tábornoknál.⁹

Bulharyn a második fejezetben a január végéig lefolyt hadi eseményeket ismerteti.

A harmadik fejezetet azzal kezdi Bulharyn, hogy január 20-ika körül megérkezett Párizsból Dembinski tábornok, akit Napoleon, 1812-ben a harcúterén való vitézségeért kapitánnyá létesített elő s aki az 1831-i lengyel felkelésben kitüntette magát és fővezérré lett.

Azután ismerteti Dembinski működését a magyar szabadságharcban és rátér Görgeynek Dembinskivel szemben megnyilvánuló rosszakaratú magatartására.

Erre vonatkozólag ezt írja Bulharyn:

„Nem említettem a fenti körülményt, melyet az olvasó előtt nem hallgathatok el éspedig azért, hogy képet adjak Görgey jelleméről. Amint átvette a kormánytól az értesítést, hogy egész hadtestével Dembinski tábornok parancsnoksága alá tartozik, rögtön magához hívatta a vezérkari tiszteket és kijelentette, hogy nemzeti sérelemnek tartja azt, hogy idegen parancsoljon magyaroknak; azt ajánlja tehát nekik, hogy jelentsek ki a kormánynak, hogy ezt a sérelmet nem tűrik és Dembinski tábornok parancsait nem viszik keresztül. De erre a legidősebb ezredes megszólalt, ezeket mondva: »Mi az ügynek szolgálunk, az ügyeket vezető kormány meghívta a híres tábornokot s azért nem lehet az ő parancsait tisztelet nélkül követni.«

Erre Görgey elhallgatott és kiadta hadtestének a parancsot Dembinski kinevezéséről, felhívta alantasait, hogy olyan színlelt engedelmességet mutassanak, amivel ő is aláveti magát a parancsnak. Midőn Dembinski tábornok erről egy magasállású magyar hivatalnok révén értesült, ezt válaszolta neki: „Jól tette Uram, hogy ezt velem közölte, de jobb szerettem volna, ha erről nem tudok, mert biztos vagyok magamban, az én elhatározásaimban, az én pontosságomban és alkalmas voltomban. Úgy fogok működni, mintha e rossz akaratról nem tudnék és remélem, hogy az én nyílt és őszinte magatartásom minden rosszakaratot eltávolít.”¹⁰

Bulharyn azután még több esetet hoz föl Görgeynek Dembinskivel szembeni rosszakaratáról és azon törekedéséről, hogy elüsse a fővezérségtől, de viszont elismeri, hogy Görgey minden ütközetben melyben részt vett, merészségével túnt ki.

Bulharyn sok érdekes dolgot mond el Dembinski tábornokról is, többek közt azt, hogy terveit nem közölte előre senkivel, s vigyázott arra, hogy ne tudják meg azokat. Ezt így fejezte ki: „Ha az én sapkám az én

⁹ Azért adjuk részletesebben Bulharyn tevékenységét a lengyel légió szervezése terén, mert Bulharyn szerepe a magyar szabadságharcban kevésbé ismeretes nálunk.

¹⁰ Bulharyn: i. m. 126—127. l.

gondolataimat tudná, eldobnám magamtól és fedetlen fővel mennék tovább.”¹¹

Bulharyn azután elmondja, hogy Dembinski látta az állandó akadályokat, melyeket Görgey emelt ellene, s ez mélyen érintette őt.

Bulharyn a harmadik fejezet többi részében elmondja a február 23-tól március 16-ig lefolyt eseményeket.

A fejezetnek ezt a részét teljes terjedelmében közöljük. Bár Bulharyn kissé elfogult Dembinskivel szemben, ennek ellenére a közölt rész segítségét ad a kápolnai csata alaposabb megismeréséhez.

Bulharyn a negyedik fejezet elején ismerteti a magyar hadsereg erejét az új fővezér, Vetter tábornok alatt. Szerinte 53 000 főből és 200 ágyúból állott akkor a magyar hadsereg.

Bulharyn azután a március végétől lefolyt eseményeket ismerteti, midőn a magyar hadsereg átkelt a Tiszán, Tisza-Fürednél és a főhadiszállás március 30-án szintén oda ment.

Azután leírja a főhadsereg működését és ütközeteit, mint a hatvani, isaszegi, váci, nagysallói ütközeteket és a déli hadtest tevékenységét.

Bulharyn közben ismerteti a magyar hadsereg összetételét és létszámát, mely szerinte 137 000 főből és 400 ágyúból állott.

Az ötödik fejezetben Bulharyn sokat foglalkozik Dembinskivel, annak elgondolásaival és terveivel, többek közt a Galiciába való betörés tervével.

E fejezet ezenkívül foglalkozik a felső-magyarországi hadtest tevékenységével és harcaival.

A hatodik fejezetben a július végével kezdődő eseményekről van szó, midőn Mészáros tábornok után Dembinski lett a fővezér.

Bulharyn azután érdekesen elmondja, hogy Dembinski táborába megérkezett Bem tábornok, akitől Dembinski ezt kérdezte: „Mennyi sereget hoztál ide?” mire Bem ezt válaszolta: „En semmiféle sereget nem hoztam, hanem azért jöttem, hogy a fővezérletet átvegyem.”

Dembinski erre azt mondta Bemnek: „Köszönöm, hogy a keresztet levettéd vállamról, mert az ellentmondó és alap nélküli parancsok, melyeket kapok, lehetetlenné teszik nekem, hogy valami jót vigyek véghez. Te szerencsés vagy, hogy távol voltál a vezető tényezőktől és magad intézkedhettél.” —

„Óh! én semmiféle parancsot nem teljesítettem” válaszolá Bem tábornok.¹²

Bulharyn azután elmondja a szabadságharc utolsó eseményeit és felsorolva az osztrákok által kivégzett magyar hazafiak névsorát, nagyon elítéli az osztrákok bosszúját.

Bulharyn külön fejezetben foglalkozik Bem tábornok működésével és harcaival és felemlíti, hogy a magyarok mennyire szerették és tisztelték őt, s hogy a magyar nép atyjának nevezte.

Az emlékiratok utolsó fejezete a törökországi magyar—lengyel emig-

¹¹ Uo. 186. l.

¹² Uo. 360. l.

rációval foglalkozik és ismerteti azok helyzetét Viddinben, Brusszában és Kutahiában.

Bulharyn dicséri a török hatóságok vendégszeretét és jóindulatát az emigránsok irányában és azt, hogy lehetővé tették ama emigránsoknak, akik nyugatra akartak menni, hogy oda hajózhassanak.

Bulharyn több más emigránssal együtt 1851. június 18-án ült angol hajóra, mely július 6-án kötött ki Southampton angol kikötőben, honnan egyesek Londonba, mások Franciaországba és Belgiumba, sőt Amerikába utaztak.

Kívánatos volna, hogy Bulharyn emlékiratai egész terjedelmükben kiadásra kerüljenek magyar nyelven.

Mint már említettem, Bulharyn emlékiratain kívül Wysocki tábornok, Zamoyski tábornok, Falkowski Gyula és Milkowski Zsigmond emlékiratai vannak lefordítva és a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének könyvtárában vannak elhelyezve.

A Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának az érdeme, hogy ez emlékiratoknak magyar nyelvre való fordítása folyamatban van.

Dr. Divéky Adorján

Részlet Bulharyn tábornok emlékirataiból

Február 23-ikán éjjel Dembinski tábornok Mező-Kövesdre érkezett, a hová még aznap áttétette főhadiszállását. Itt találta Görgey levelét, melyet menetelés közben írt s melyben megkérdezi Dembinski tábornokot, mik az ő tervei, mert ő (Görgey) nem tudja, hogy milyen célból megy a kijelölt irányban. Dembinski tábornok azt válaszolta neki, hogy terveit nem szokta közölni, főleg nem pedig írásban, de hogy ez alkalommal meghívja őt, hogy jöjjön el hozzá 24-ikén.

Ugyanez nap Klapka ezredes parancsot kapott, hogy 25-én jobb szárnyával foglalja el Verpelétet, balszárnyával pedig Kápolnát.

Klapka Verpeléien megtudva, hogy Schlick tábornok elfoglalja Pétervárárt, mire Máriaissy hadosztályát kiküldi (bár nem volt erre felhatalmazva Dembinski tábornok parancsával), hogy északi támadást vigyen véghez, mely azonban nemcsak hogy nem sikerült, mert az ellenség óvatos volt, de a sötét éjszakában eltévedt csapatok alig tudtak reggel egyesülni. Így a hegyekbe haszontalanul küldött hadosztály eredménytelen meneteléssel és visszavonulással kifáradva érkezett meg.

Midőn Görgey tábornok Mezőkövesdre érkezett, Dembinski tábornok elmondta neki azt, amit elmondhatott terveiről, vagyis, hogy Schlicknek a hegyekben való visszatartása által azt reméli, hogy Windischgräetz ide csalogathatja, ami által eltéríti őt attól a szándékától, hogy Szolnokon keresztül törjön előre. Úgy látszott, hogy Görgey ezzel a hírrel meg volt elégedve és meg volt hatva Dembinski tábornok előzékenységétől. Dembinski tábornok meghívta őt, hogy másnap, 25-ikén vele együtt meneteljen Egerbe azért, hogy ennek híre elterjedjen a vidéken, és ez által a marsall annál biztosabban törekedjék ide. Szívesen fogadta ezt Görgey

és 25-ikén mind a két tábornok Schultz alezredes dandárjával együtt déltájban Egerbe érkezett. Mivel pedig a közönség ebben a városban a legnagyobb örömmel fogadta Dembinski tábornokot, ő többször barátságosan hívta a mögötte haladó Görgey tábornokot, hogy vele egy vonalban menjen, végül pedig megállítván lovát kézen fogta Görgeyt és barátságosan kényszerítette őt, hogy mellette menjen. Úgy látszott, hogy Görgey meg volt hatva Dembinski tábornok e magatartásától, de a valóságban nem úgy volt, mert midőn az ebéd alatt a püspöki palotában számos tiszt társaságában állandóan magyarul beszélve mogorván, de hangosan kijelentette, mivel azt akarja, hogy közte és Dembinski tábornok közt állandó béke legyen, vezérkarából őt egyént agyonlőtt és várni fogja, hogy válaszul erre mit csinál Dembinski tábornok az ő vezérkarával. Ezt Dembinski tábornok hadsegédei ebéd után elmondták neki.

Aznap ebéd után Dembinski tábornok örülve annak, hogy Görgey ezen vele szemben való rosszakaratú tervéről úgy látszik lemondott, értesülést kapva Kossuth elnöktől hogy az a táborba megy, hogy mindenkint a megfelelő engedelmességre szorítson, azt írta Kossuth elnöknek, hogy ezen lépése már szükségtelen és reméli, hogy Görgey felhagy minden féltékenységgel. Lehet, hogy a bizalom hiba volt Dembinski tábornok részéről, de jószívűségét bizonyítja, mert senkinek sem akart ártani. Görgey hadosztályai Klapka hadteste után haladtak és az volt a parancsuk, hogy február 25-ikén foglalják el: Pöltenberg hadteste Maklárt, Aulich hadteste Káltól egy menetelésnyire álljon meg. 26-ikán meg Pöltenbergé Döbrő falut, Auliché Kált, mind a kettő a Tarna folyócska mellett; Guyon és Kmetty hadosztályaikkal a Mátra hegységen mentek keresztül, a Mezőkövesd felé vezető úton.

25-ikén Görgey visszatért Mezőkövesdre és Dembinski tábornok, miután Kossuth elnöknek írt, mint fent említettem, Görgey tábornoknak azt írta, hogy 26-án 7 órakor reggel jöjjön el, hogy a tábornokkal együtt megtekinthesse a vonalat, melyen meg akar ütközni.

Klapka elfoglalva Verpelétet, jelentést küldött, melyben jelenti, hogy a Pétervásáránál álló Schlicket 25 lovassal figyelteni. Dembinski tábornok erre rögtön azt írta neki: „Nem 25 lovassal, hanem ágyúkkal és gyalogsággal kell Önnök Schlicket a Pétervásárához vezető szorosban elzárni és a legmélyebben tartani, vagyis minél távolabb Verpeléttől.” Ennek értelmében Klapka február 26-ikán Idzikowski őrnagyot Sirok faluba küldte a hegyekbe, hogy zárja el Schlick útját. Csapata két század lengyelből, négy század magyar gyalogságból, egy század huszárból és fél üteg 3 fontos 4 ágyúból álló tüzérségből állott.

Sirok falu előtt a Pétervására felé vezető úton nagyon jó védelmi állás van. Óriási sziklák és mindkét oldalon hozzáférhetetlen hegyek közt nagy mocsarak vannak, melyeken keresztül hosszú gát vezet két kis híddal, a baloldalon a Tarna folyócska, mely ezen az oldalon a sziklás hegyeket érinti. Ezt az állást foglalta el Idzikowski őrnagy. Egy szerencsétlen eset úgy hozta magával, hogy ezt a jó védelmi állást kihasználatlanul el kellett hagyni, mint arról lejjebb fogunk beszélni.

26-ikán reggel Dembinski tábornok levelet kapott Kossuth elnöktől,

Tiszafüredről, melyben arról értesíti őt, hogy aznap Mezőkövesdre megy Kiss tábornokkal együtt és meghívja oda Dembinski tábornokot. Dembinski tábornok azt válaszolta rögtön, hogy most lehetetlen neki eltávoznia, de arra kéri őt, hogy Egerbe jöjjön.

Vajon Kossuth elnöknek ez a közeledése kedvetlenítette-e el újra Görgey tábornokot, vagy csak mutatta az őszinteséget, nehéz megállapítani, de látni lehetett, hogy ismét visszatért előbbi viselkedéséhez. Nem érkezett meg két órára, mint hívták, és csak tizenegykor jelent meg, úgy, hogy egyrészt ez a késése, másrészt Kossuthnak várt érkezése nem engedte meg, hogy az arcvonalat az nap megtekintsék. Azonban mielőtt Görgey megérkezett volna, azt a hírt kapta Dembinski tábornok, hogy Windischgraetz tábornagy 12.000 főnyi sereggel Árokszállásra érkezett és Hatvanból az a hivatalos értesítés, hogy ott 27-ikére 40 000 főnyi sereg részére való élelem van megrendelve.

Amint Dembinski tábornok ezt az értesítést kapta, rögtön a következő parancsokat küldte Damjanich, Vécsey és Répássy tábornokoknak: Damjanichnak azt ajánlja, hogy Cibakházán keresztül vonuljon és támadja meg Szolnokot a Tisza jobb partjáról; Vécseynek meghagyta, hogy a lehetőséghez képest támogassa Damjanichot, Répássynak pedig, hogy a Szolnok részére most nem szükséges egész hadtestet Tiszafürednél vonja össze. A parancsokat a vezérkartól küldött futár vitte.

Schultz alezredest dandárjával Baktára küldte ki, mert itt az út Pétervásáráról, ahol Schlick állott, Eger felé vezet és tartani kellett tőle, hogy ha Windischgraetz megkezdte a támadást, Schlick mindenáron meg akar bennünket támadni, hogy könnyítsen Windischgraetzen.

Mikor Görgey megérkezett, Dembinski tábornok egy külön szobába kérte őt és ott ezt mondta neki: „Tábornok úr, holnap vagy legkésőbb holnapután mérkőznöm kell az ellenséggel, nem ismerem az Ön katonáit, azért arra kérem mondja meg nekem, hogy mennyiben számíthatok katonáinak vitézségére.” Görgey ezt válaszolta: „Ne számítson Uram egyáltalában a hadsereg vitézségére; ha azt parancsolja neki, hogy a falut vagy erdőt támadja meg, vagy védje, azt megteszi, de támadó harcot, ágyútűzet nem tart ki.” Midőn Dembinski tábornok azt mondta neki, hogy nem hiszi ezt, Görgei hozzátette: „Ha tábornok Uram nem hisz nekem, engedje meg, hogy idehívjam vezérkari főnökömet, az olyan ember, akinek véleményére teljesen hagyatkozhatunk és kérdezze meg őt sajátmaga.” Midőn Dembinski tábornok ezt megengedte, bejött Bayer ezredes és a kérdésekre ugyanazt a választ adta, mint Görgey.

Ebben a pillanatban érkezett Dembinski tábornokhoz az a téves hír, hogy Schlick elhagyta Pétervásárát, ami nagyon valószínűnek látszott, mert ha a szoros Verpelét és Pétervására között jól volna elzárva, és ha az út Baktára jól van már elzárva, Schlick nem tudna mit csinálni Pétervásárán, mert vagy meg kellene kerülnie a hegyet és Hatvanba kellenne mennie, hogy Windischgraetz tábornaggal egyesüljön, ami két vagy három napot is igénybe venne, vagy meg kellene próbálnia a mi seregünk hátában tevékenykedve ismét Miskolcra térni vissza. Ez a téves hír épp akkor érkezett, amikor a hadosztályoknak a parancsokat írták,

milyen mozdulatokat tegyenek. Guyon és Kmetty hadosztályait nem tolták annyira előre Eger felé, mint azt lehetett volna.

Mivel aznap semmiképpen sem volt előrelátható az ütközet, úgy látzott, hogy ha jobban megismerik az ellenség szándékait, marad még idő a megfelelő intézkedésekre. De hiába számít az ember arra, hogy akik a parancsokat keresztülviszik, teljesítik is pontosan a nekik adott utasításokat. A Schlickhez való hozzájutást kinyitották a jobbszárnyon és Máriássy hibája a baloldalon azt idézte elő, hogy a kápolnai csatát siettette. Vitéz ember, mint róla már Aradnál megemlékeztem, de könnyelmű és tapasztalatlan tiszt, aki ahelyett, hogy pontosan a parancshoz tartotta volna magát, hogy szállja meg Kápolnát, néhány ágyút vett magához, lovasságának jelentős részét és Árok-Szállás felé indult; ütközben találkozott az ellenséges felderítő csapattal és megütközött vele. Az ellenség előretolta erejét, Máriássy hadosztályának még meglevő része után küldött és rövid időn belül erős ágyúzás indult meg. Amint az első ágyúzó hallatszott, Dembinski tábornok Görgeyvel és Bayer ezredessel bricskára¹ ültek, hogy minél hamarább Kápolnára érkezenek. A hátsólovakat egyidejűleg vágatva vezették a huszárok.

A Kápolna melletti ágyúzásra Schlick Pétervásáráról Verpelétre vonult és itt elég élénk ágyúzás kezdődött. Debró felé egy zászlóaljából álló ellenséges felderítőosztag közeledett és megkezdődött a rajvonalharc, úgy, hogy az egész vonalon megindult a harc.

Dembinski és Görgey tábornokok elindulva a völgyből, ahol Kerecsend falu fekszik és melyen keresztül vezet az út Egerből Kápolna felé, látták a küzdelmet az egész vonalon, a Tarna folyócska mentén húzódván és Máriássy hadosztályát is, mely az ellenséggel küzdött Kápolna falutól néhány ágyúlovésnyire. Azonban vagy az ellenség túlnyomó ereje következtében, vagy a harc rendes vezetésének hiányában, ez a hadosztály nagy rendetlenségben volt. Minél közelebb érték Kápolnához a fent említett tábornokok, annál inkább lehetett látni, hogy a hadosztály teljes megsemmisülés felé megy; már a harctérről való menekülés is teljesnek látszott s kezdetben csak egyenként menekültek, de rövidesen egész csapatok, úgy lovasok, mint gyalogosok sietve kezdtek a faluból menekülni éppen azon az úton, amerre a tábornokok mentek.

Mihelyt a bricska, melynek kocsisát Dembinski tábornok hol pénzzel, hol veréssel biztatta a lovak gyors hajtására, egy puskalövésnyire közeledett a faluhoz, Dembinski tábornok, majd Görgey és Bayer ezredes is kiugrottak belőle, de egymástól teljesen különböző szándékkal, Dembinski lovat keresett, hogy előrejuthasson, Görgey és Bayer megparancsolták, hogy a bricska forduljon meg és mindenképpen reá akarták beszélni Dembinski tábornokot, hogy üljön a bricskára és meneküljön, de Dembinski tábornok főlhátdorással vetette vissza ezt a gondolatot. „Nem — mondja — az ütközetet megkezdték akaratom ellenére és parancsom dacára, de én felelős vagyok az ütközetért, inkább itt pusztulok, sőt inkább fogságba is kerülök, semhogy ne tartsak ki végig és ne kövessék el

¹ Nyitott szekér.

minden lehető.” A csatátérről érkező huszárnak megparancsolta, hogy szálljon le lováról és arra akart felülni, de a nyugtalan és a harctói megvadult ló nem engedte, hogy reá üljön. Végre megjött, beérkezett a huszár a tábornok lovával és reáülve a menekülő tömegben keresztül Kápolna faluba érkezett. Itt az első látvány, melyben része volt, az összevagdalt Glatz tüzérkapitány volt és mivel Dembinski tábornok őt vitézségéről és katonai tudásáról jól ismerte s főleg tornaljai szereplését értékelte, megkérdezte őt, hogy az ő útege tartotta-e vissza a lovasság támadását? Erre csodálkozással megtudja tőle, hogy nem az ellenség, hanem maga a hadosztály parancsnoka, Máriássy alezredes kaszabolta őt össze és a huszároknak megparancsolta, hogy vagdalják össze és csak az ő tüzérei mentették meg őt. Szomorú hatást tett az a tábornokra, aki mindkettőjük értékét ismerve, tudta, hogy Glatz mennyivel értékesebb.

Rövid tartózkodás után a falu mögött támadott, hol igen nagy rendetlenséget talált, de rögtön észrevette, hogy lehet még a harcteret megtartani. Trike őrnagynak két zászlóaljából álló dandárjával találkozva, alkalmas helyen mint tartalékot állította fel, a lovasságnak a harctéren eltévedt csapatait egyesítette, a tüzéséget biztosan állította fel, dacára az ellenséges ágyúk erős tüzének és ezzel megállította az ellenséget. Rövidesen megszűnt az ágyútűz és az ellenség csak számos kongrévrakétát lővelt ki, úgy látszik, hogy mindenképpen föl akarta gyújtani a falut, de ezek sem a seregben nem okoztak kárt, sem pedig a nagy távolság miatt nem érték el a falut. Már bealkonyodott és sem a hadosztály parancsnokát, sem pedig az öreg katonákból álló gyalogság maradványát, mely a Janina és Prinz Preussen zászlóaljakból eredt, nem lehetett megtalálni.

Amint az ütközet megszűnt és az éjszaka sötétsége nem engedte meg az ellenségnek, hogy a sereg mozgulatait lássa, Dembinski tábornok az összes csapatokat a Tarna folyó mögé vonta vissza — mely folyó itt nagyon mocsaras —, a hidat elzárta és csak őrszemet hagyva előtte, Kápolna falut Trike dandárjának két zászlóaljával megszállotta, ő maga pedig a falu legnagyobb épületébe, vagyis a kőből épült szállóba ment, hogy mindenki, aki éjjel érkezik, könnyebben találhassa meg.

Itt mélyen átgondolta, mit kell tennie. Látta, hogy ha hosszabb harc nélkül visszavonja a fiatal sereget, az demoralizálólag hathat reá. Ezenkívül, ha a tábornagy elérve célját, a Schlickkel való egyesülést, Szolnok felé fordulhat, melyet oly oktalanul elhagyott és ez által célját, hogy a tábornagyot ide vonja, nem érné el, azért tollat fogott és hogy mindenütt bizalmat keltsen, az összes parancsokon ezt a keltezést használta: „*Főhadiszállás, Kápolna.*” — Azt a parancsot adta Guyon és Kmetty hadosztályainak, hogy éjjel egy órakor induljanak állomáshelyükről és Kerecsend falun keresztül Kápolnára vonuljanak. Klapka hadtestének azt a parancsot adta, hogy tartsa Verpelétet, Schultznak, hogy Baktál, figyeljen Schlickre s ne engedje, hogy az Pétervásáráról Verpelétre menjen. Pöltenberg hadosztályának, mely Debrón volt és jobb szárnyával Verpelétre támaszkodott, azt parancsolta, hogy vigyázzon a Hatvan felé vezető útra és egyesüljön Klapkéval. Aulichnak meghagyta, hogy tartsa a Kálnál levő állását, parancsa alá helyezve Szekulics hadosztályát. Az

öreg gyalogosokból álló Prinz Preussen zászlóaljnak, melyet az ütközet után megtaláltak, meghagyta, hogy foglalja el Kompolt majort, hogy a Kápolna és Kál előtt levő erdővel való kapcsolatot megtartsa, ahol Aulich állott.

Bayer ezredes a korcsmában való egy órai tartózkodás után bricskán Egerbe ment Guyon és Kmetty hadosztályához szóló parancsokkal, becsületszavát adta Dembinski tábornoknak, hogy mindent elkövet, hogy a parancsot éjjel 11-kor megkapják. A Klapkához való parancsban olyan dolgot írt, ami a parancsot átvevőnek nem tetszhetett, mert jobban bízva Pöltenberg képességében, meghagyta Klapkának, hogy ne tekintsen arra, hogy rangidősebb Pöltenbergnél, hanem vegye tekintetbe ennek nagyobb háborús tapasztalatait és hallgasson rá. Ez az eljárás, mely alkalmasabb lehetett volna háborús mozdulatoknál, összevesztette a parancsnokokat, mert ezzel megbántotta az önszeretetet, amiből azután irigység keletkezik, aminek gyakran rossz következményei szoktak lenni. Dembinski tábornok maga is érezte eljárásának helytelenségét, s azért hogy elejét vegye, a rossz következményeknek, melyek a közeli tevékenységeknél rossz hatással lehetnek, mindjárt levelet írt Görgey tábornoknak, melyben átadva neki a jobbszárny vezetését, vagyis Klapkát és Pöltenberget az ő parancsai alá helyezve, megismétli a nekik adott parancsokat és felhívja őt, hogy rangjának megfelelő tekintélyével simítsa el az esetleges félreértéseket és ezekkel a szavakkal végezte be azt: „*csak erélyesség, rugékonyság és pontosság és minden jól fog menni*”. Hozzá kell tennem, hogy az összes parancsokat ezekkel a szavakkal fejezte be: „*túlnyomó erők és visszavonulás szükségének esetében Maklár felé kell visszavonulni.*”

Bayer eltávózása után előkerült a hadosztály parancsnoka, Máriássy alezredes. Dembinski tábornok hadiszállására érkezve, épp akkor, mikor ő szóbeli parancsot adott az őrnagynak, a Prinz Preussen hadosztály parancsnokának, aki Kompolt elfoglalására indult. Máriássy kihúzta kardját és mutatja, hogy vérrel van borítva és elmondja, hogy aznap néhány-szor összeütközött az ellenséges gyalogsággal és a mi huszáraink közt is volt több sebesült s néhány osztrák ulánus-lándzsát szereztek. Glatz tüzerkapitánnyal való embertelen viselkedése azonban olyan volt, hogy a tábornok érezte, hogy nem hallgathat. Ezt mondá neki: „Alezredes Úr, nincs az Ön kardján ártatlan véryom?” Máriássy fölháborodott erre és azt akarta bizonyítani, hogy igaza volt, de a tábornok keményen ezt válaszolta neki: „A midőn én mint fővezér, valamit helytelennek mondok, az olyan, mint az ítélet és kérem Önt, hogy azt az ítéletet tiszteletben tartsa és hallgasson.” Máriássy elhallgatott, de ezen idő óta a legnagyobb ellensége lett és annál inkább, mert érezte, hogy hibát követett el és a rendetlenség, amellyel az ütközetet vezette oly nagy volt, hogy ezen pillanatig sem ő, sem pedig senki az ő hadsegédei közül nem tudta, hogy mi történt Zanini olasz zászlóaljával.

Dembinski tábornok mindeme intézkedések elintézése után ágyának dőlt, hogy egy kicsit pihenjen, míg táborkara megérkezik Egerből. Éjjel egy óra körül megtalálták Zanini olasz zászlóalját, mely az ütközet alatt

visszavonult és Tótfalu községben, igen közel Kápolnához elszállásolta magát. Dembinski tábornok parancsot küldött ezen zászlóaljnak, hogy rögtön Kápolnára menjen, ami meg is történt.

Február 27-én hajnalban Dembinski tábornok lóra ült és a következő rendelkezéseket tette: (a rendelkezés hiányzik). Kápolna községe az ellenség oldala felől a Tarna folyó vonalával volt védve és a folyó még a falu között a marhalegelő volt. Mély árok választotta el a falut a legelőtől. Az árok kihányt földje mögé a gyalogság sűrű rajvonalát állította fel, melynek tartalékai a házak mögött voltak.

Az eltorlaszolt híddal szemben két ágyú állott kartácsokkal megtöltve és a két ágyú mellett két gyalogszázad volt. Megparancsolta, hogy négy ágyút állítsanak fel Kápolna falu végén, a Kerecsend felé vezető úton és tíz ágyút, Zanini zászlóalját és 450 huszárt kis puskalövésnyire állított fel ugyanazon az úton mint tartalékot.

Úgy látszott, hogy ezek a rendelkezések és főleg Kápolna falu szerencsés fekvése a védelemre nézve megengedi, hogy a falut néhány órán át tartsák és ezáltal időt adnak Guyon és Kmetty hadosztályainak, hogy megérkezzenek.

Abból, amit elmondtam kiténik, hogy a magyar sereg két részre volt oosztva. A Görgeynek átadott jobbszárnynak balszárnya Döbrő falunál volt, a balszárnynak, melyet maga a tábornok vezetett, balszárnya Kápolnánál volt és a két szárny között a közép teljesen üres volt, mert vártak Guyon és Kmetty hadosztályaira. A középet Tótfalu község alkotta másfél ágyúlövésnyire Kápolnától, ahol épp úgy, mint Kápolnán, kőhíd volt a Tarnán.

A nap már fölment és az ellenség a táborban szokásos mozgolódáson kívül semmit sem csinált. Az ő ereje kisebb magaslaton volt a Kápolna és Tótfalu közti területtel szemben.

Reggel hét órakor az ellenséges vonalon való örömrivalgások jeleztek Windischgraetz tábornagy megérkezését, aki mindjárt bejárta serege arcvonalát és ekkor megkezdődtek a támadó mozdulatok. Nagyszámú tüzérsége Kápolnával szemben felfejlődött és élénk tüzzel lőtte a falut. Dembinski tábornok, hogy mindenütt megtartsa a hidegvért és a nyugalmat, lassan végig lovagolt az egész falun át táborkarával együtt.

Ugyanabban az időben, amikor az ellenséges tüzérség Kápolnát lőtte, Windischgraetz néhány ezer lovasból, gyalogosból és tüzérségből álló oszlopot küld Tótfalu ellen, keresztülmegy a falun és a hadoszlop fejét jobbra fordítva, meg akarja kerülni Kápolnát. Dembinski tábornok fogja a maga tartalékát, vagyis 10 ágyút, 450 huszárt és Zanini zászlóalját és siet, hogy találkozzék ezzel a hadoszloppal. Rövid ágyúlövésnyire közeledve megindítja a tüzérséget és erős tüzeléssel visszatartja az oszlopot, melynek tüzérsége szintén megindítja a tüzelést. Azonban ebben a pillanatban Dembinski tábornok sajnálattal veszi észre, hogy Kápolna egész helyőrsége az élénk tüzelés elől, melyet azonban könnyen ki lehetett volna tartani az árok mögött, Kápolnát rendtelenségben elhagyja.

Pillanatot sem veszítve, megparancsolja, hogy fogják be az ágyúkat és a Zanini-zászlóalj fedezete alatt kissé hátrább állította a dombra, ahon-

nan a Tarna bal partját, úgy Tótfaluról, mint Kápolnáról löni lehetett. Parancsot ad, hogy a tüzérség, mihelyt a neki kijelölt helyet elfoglalja, kezdje meg a tüzet a Tótfaluról kivonuló oszlop ellen s ezalatt a huszárokkal ellentáll az oszlopnak s mihelyt tüzérsége megindította már a tüzet, visszatér huszáraival Kápolna felé, hogy itt az ellenség kivonulását visszatartsa. Ugyanekkor parancsot küld Aulichnak ceruzával írva, hogy menjen az erdőből az ellenség jobb szárnya ellen. Félórát tartott, míg parancsa odajutott és végre lett hajtva. Az ellenség minden erejével akart Kápolnáról előrejutni, de a hat ágyút mely itt maradt, vagyis kettőt, mely a faluból került ide és a négyet, mely itt állott, Psota ezredes, a legkiválóbb tiszt és az egész magyar tüzérség parancsnoka vette közvetlen vezetése alá és ő tevékenyen és gondosan teljesítette feladatát.

Amint Aulich közvetlenül az ellenség jobb szárnya mögött mutatkozott, az ellenség egész vonalán bizonytalan mozdulatok jelentkeztek. A Tótfalun át gyorsan előrehaladó oszlopot visszavonta az ellenség a maga védelmére. Dembinski tábornok a Zanini-zászlóalját magához rendelte, Máriássynak meg parancsot adott, hogy legkevesebb két zászlóalját gyűjtse össze és meghagyta, hogy az ágyúk sakkáblaszzerűleg szakaszonként közeledjenek Kápolnához, állandó kartácstüzzel nyugtalanítva az ellenséget, mely szintén kartácsokkal gyorsan válaszolt.

Ebben a pilanatban megérkezett Görgey. Dembinski tábornok csodálkozva, hogy itt van, hisz a jobb szárny parancsnokságát adta át neki és türelmetlenül kérdezi őt: „Mi az, tábornok uram, nem kapta meg az én iratomat?” — „Megkaptam, válaszolá, de még szóbeli felvilágosításokat akartam.” — „Az én írásom világos, és egy óra a küzdelem idején megbecsülhetetlen, menjen uram és teljesítse amit meghagytam.”

Dembinski tábornok a Zanini-zászlóaljhoz beszélve kijelentette, hogy a nap dicsősége őt fogja illetni s azután a zászlóalj a falu jobb végére vezette, Máriássy pedig a maga két zászlóalját a bal végére. A Zanini-zászlóalj élén a derék, nemes gondolkodású és hős Mednyánszky Cézár magyar pap állott, aki fekete reverendája felett fehér kámszát viselt és kezében ezüst keresztet tartva a faluba ment, amikor az ismét el volt foglalva. Máriássy zászlóaljával már közeledett az ellenséges ágyúkhöz és az osztrákok már rendetlenül kezdtek visszavonulni, amikor Aulich alig félórás ágyúzás után visszavonult az erdőbe, megijedve az ellenség tüzelésétől.

Ha Aulich nem játszott volna ágyúsdit, hanem mindjárt támadott volna, a győzelem már 10 óraker reggel biztos lett volna és így Dembinski tábornok intézkedései eredményesek lettek volna.

Az ellenség — mint az kitűnt abból, amit mondtam — nagy hibát követett el azzal, hogy a támadás megkezdése előtt nem győződött meg arról, hogy az erdő nincs-e megszállva, mert az csak másfél ágyúlövésnyire volt az ő jobbszárnyától. Azonban, ha hibásak is voltak az ellenség intézkedései, el kell ismerni, hogy nem vesztett időt és kihasználva Aulich visszavonulását, az ütközetet tovább folytatta. Őt zászlóaljból való oszlopot, élén két század ulánussal gyors menetben Kápolna felé vezette. A Zanini-zászlóalj lövés nélkül letette a fegyvert, bár visszavonu-

lása szabad volt. Mednyánszky papnak egy osztrák katona elfogta a bal kezét és a kereszttel fejen ütötte, de azután visszatért néhány tiszttel együtt.

Máriássy zászlóaljai hasonlóképp rendtelenségben szétszóródtak a Kápolna és Kál közötti területen, a Tarna bal partján. Az osztrák ulánusok kergették őket, de a zászlóaljak, bár menekülőben voltak, tüzelésükkel visszatartották az ellenséget és Dembinski tábornok huszáraival az ellenség balszárnyát támadta meg.

Az ellenség ki akarván használni Kápolna elfoglalását, minden erejét megfeszítette, hogy onnan előrehaladjon, mert bizonyosan látta, hogy az, ami őt fenyegette, ha Aulich teljesítette volna kötelességét, azt ő most nekünk megteheti, mert ha sikerülne neki Kápolnáról tovább előre menni, akkor Aulich csapatát elválná és ez esetben teljes győzelmet aratna. Érezve ezt Dembinski tábornok, egy lépésre nem engedte ki a faluból az ellenséget és a falu előtt elhelyezett hat ágyúval kartácstűz alatt tartott mindent, ami mutatkozni mert. A 450 lovas huszár, akik előtt Dembinski tábornok állandóan ott volt, bátran állották a kartácstűzet, mellyel az ellenség nem takarékoskodott, de viszont az a tíz magyar ágyú, mely Tótfalunál már nem volt elfoglalva, a huszárok feje fölött lőtte Kápolnát. Hiába küldött Dembinski tábornok Aulichnak háromszor is írásbeli parancsot, hogy újítsa meg támadását, semmi sem volt képes őt az erdőből kicsalni. Dembinski tábornok helyzete fölötté nehéz volt; a Radecki-ezredből való, negyven főből álló kíséretét kissé hátra küldte, hogy kímélje őket és csak Márkus káplár maradt mellette, akinek lovát az ágyútűz agyonlőtte. A nyolc hadsegéd közül négyen kartácstűztől megsebesültek, maga a tábornok és lova is megsebesült, de a pont nagyon fontos volt és egy lépést nem lehetett hátrálni.

Félegy órakor jelentést kapott, hogy Guyon hadosztályával Kerecsenden van, hol hadosztálya pálinka szétosztásával van elfoglalva. Rögtön parancsot küldött neki a tábornok, hogy menjen ki a völgyből és foglalja el a Tarna melletti domb tetejét, helyezze szét hadosztályát és jobbszárnyával a Kápolna felé vezető országútra támaszkodjék. A mozdulatokat két óra körül végrehajtották.

Amint az ellenség a hadosztályt észrevette, nem mert Kápolnáról elmozdulni. Dembinski tábornok látva, hogy a győzelem lehetetlen Aulich 900 emberének tétlensége miatt, parancsot küldött neki, hogy vonja magához a Kompolton levő zászlóaljat és vonuljon vissza a Poroszlóra vezető országúton. Amint Aulich visszavonulását megkezdte, parancsot küldött Máriássynak, hogy gyalogságát vigye el és hadosztályának tüzersegével fejlődjön ki Guyon balszárnyán. Azután 450 lovashuszárt küldött részút Guyon jobbszárnya felé. Ő maga Jordán Zsigmond hadsegédével és Márkus káplárral elhagyta a terepet.

Az ellenség ebben az időpontban semmiféle mozdulatot nem tett, úgy hogy Dembinski tábornok négy óra körül Guyonhoz érkezett. Épp ekkor kezdett az ellenség Tótfaluról kivonulni abból a célból, hogy Pöltenbergnek a jobbszárnyáról Debrő faluba menetelő hadosztályát megtámadja. A tábornok látva azt, hogy a küzdelemnek rossz vége lehet, tudatja Pöl-

tenberggel, hogy 450 lovast küld neki segítségül az ellenség jobbszárnya felé és egyúttal parancsot adott, hogy használja ki a pillanatot a visszavonulásra és fejlődjön ki Guyon jobbszárnyán. A mozdulat a lehető legjobban sikerült, az ellenség alig ment előre, azonban erős ágyútűzzel zavarta Pöltenberget és Guyon jobbszárnyát. Dembinski tábornok az ellenség ellen indult, hogy huszárait a tűzből rendben kivezesse, de midőn körütekint, látja, hogy Pöltenberg hadosztálya már Kerecsend irányában a hegy mögé gyorsan visszavonult és alig lehetett észrevenni annak végét. Úgy a maga, mint Guyon hadsegédeit küldi Pöltenberghez, hogy forduljon vissza, de hiába.

Nem tudta ezt megérteni Dembinski tábornok, aki Pöltenberget jó katonának tartotta.

Guyon jobbszárnyának háta mögé lovagolva, csak most tudta meg Pöltenberg gyors visszavonulásának okát. Találkozik Görgey hadsegédével, aki Görgey parancsát Kerecsendről Pöltenbergnek és Guyonnak vitte, hogy gyorsan vonuljanak vissza, mert különben a jobbszárnytól el lesznek vágva.

Guyon, mint merész katona, kevésbé bízott Görgeyben és nem mozdult helyéről, de Dembinski tábornokhoz közeledve, elmondja neki, hogy milyen parancsot kapott és Görgey hadsegédére mutat. A haragra gyuladt Dembinski mérgesen ezt mondta a hadsegédnek: „Menjen uram a maga tábornokához, és mondja meg neki, hogy sem a háborúhoz, sem a szolgálathoz nem ért, nincsen joga parancsot adni ott, ahol én személyesen jelen vagyok.” A zavarba jött hadsegéd elment, de Görgey megmutatta a magáét. Az ellenség főbátorodva Pöltenberg gyors visszavonulásától, amit menekülésnek vett, erős ágyúzást kezdett. Dembinski tábornok körül néhány lovast és lovat agyonlőttek, de az ellenség, Guyon hadosztályának erős helytállásától zavarba jött és egy óra múlva beszüntette a tüzet. Dembinski tábornok hátra küldte először Máriássy zászlóalját, maga pedig Guyon hadosztályával már alkonyatkor utolsónak vonult vissza Kerecsendre. Midőn a hegyre ment, még elég világos volt és meglátta Kmetty hadosztályát tábort útve Kerecsenden túl. Ha Görgey nem ragadta volna ki Dembinski tábornok kezéből Pöltenberg hadosztályát és ha Kmettyt a maga hadosztályával nem tartotta volna vissza a fönt említett falu mögött, kétségtelen, hogy az ellenség kénytelen lett volna visszavonulni.

Lássuk mostan, hogy mi történt a Görgey parancsnoksága alatt álló jobbszárnyon, Verpeléten, melyet Klapka hadteste elfoglalt.

Említettük fentebb, hogy Dembinski tábornok parancsának megfelelőleg, Klapka Idzikowski őrnagyot küldte ki, mint említettem, hogy elzárja Schlick előtt a Verpelét felé vezető utat.

A kápolnai csata előestéjén, vagyis február 26-án estefelé Idzikowski őrnagy csapata, megtévesztve a hegyek közötti ágyúzástól, azt gondolva, hogy az ütközet megkezdődött Verpelét mellett, járórt küld Klapka ezredeshez, várva a parancsra és egy óra múlva másikat küld, tartva tőle, hogy az első nem fogták-e el! Nem kapva semmiféle választ, elhagyja az oly kedvező helyet, két század magyart Klapkához küld, nem vonul

vissza, ahol Schultz alezredes volt dandárjával és ott marad, le se rombolva a gázlón át vezető két kis hidat Sirok faluban.

Az ellenség látva, hogy a szoros nyitva van, egész erejével Verpelét felé megy. 27-én reggel 6 órakor a mi előőrseink jelezték az ellenség közeledését.

Verpelét városka fekvése a következő. A hegyek északi részéről folyó Tarna folyó Sirok falun megy keresztül, ahová Idzikowski lett küldve a szoros védésére. A folyó déli irányban folyik, egy völgyön át, mely Verpelét előtt az alacsonyodó hegyekkel, nyíltabbá válik. Ebben a völgyben, a folyó balpartján fekszik Verpelét, tovább háromnegyed mérföldre Debró falu, mögötte Tótfalu¹ és a keletről nyugatra vezető keresztező országúton, ugyancsak a folyó balpartján Kápolna falu. A nagyon magas Szent Mária-hegy elkülönülve más hegyektől északra fekszik a fenti folyó jobbpartján, Verpeléttől egy ágyúlövésnyire.

Amint az ellenség mutatkozott, Klapka Lapinski hadnagynak — nem kapitánynak — az üteget a híd előtt levő síkságra küldi, ott felállítja a gyalogság és a lovasság egy részét, a hadtestnek a többi részét szintén a síkságra, de közelebb a városhoz, a híd mögött. Az ellenség az alacsonyabb emelkedéseket foglalja el a Szent Mária magas hegye mellett és ezen alacsony állásáról kergeti a mieinket gránátjaival. Gyors visszavonulás következik be, mely a fiatal katonákra többnyire demoralizálólag szokott hatni. Az ellenség egész erejével a város felé megy. A mi 42-ik zászlóaljunk Gedeon őrnaggyal szétszóródik és ekkor Klapka meghagyja nekem, hogy vegyem át a hadtest parancsnokságát és minden parancsot vegyek át Görgey tábornoktól, magam pedig Schultz dandárjához menjek, mely ekkor, mint fent említettük, Baktán volt.

Az egész hadtesttel visszavonultam az emelkedésre, mely hosszan és párhuzamosan húzódik keletre a várostól. Hoszek hadnagyot, a mai kapitányt, aki akkor mint hadsegéd mellettem volt, azzal a paranccsal küldtem el, hogy foglalja el a szőlőket, melyek a jobbszárnyon terülnek el, egy zászlóalj gyalogsággal, amit ő, mint vitéz tiszt, a legpontosabban teljesített. Az ágyúkat egyvonalban állítottam fel a magaslatokon, a gyalogságot és a lovasságot kissé hátrább dugtam el.

Az ellenség két zászlóalj gyalogságot vont ki a városból a mi hadtestünk ellen. Megparancsoltam az egész tüzérségnek, hogy oda célozzon és adjon tüzet, mire mind a két zászlóalj visszavonult a városba, közben azonban a mi balszárnyunkkal szemben álló ellenséges lovasság, a házak közötti utcán kimenve, kezdett harci vonalat alkotni. Erre megparancsoltam, hogy az ágyúk ismételjék meg a tüzet ellene, mire az visszavonult és nem mert ellenünk vonulni. Végül látva, hogy nincs lehetősége arra, hogy minket megtámadjon, három osztály-lovasságot küld Pöltenberg ellen, aki kis ágyúlövésnyire állott mellettünk a balszárnyon és egész hadosztálya nagyon elnyúlt oszlopban volt a hegyen, messze az ellenségtől. Pöltenberg a fenti lovasság ellen egy osztály Miklós-huszárt küldött, mely derekasan támadott, letörte az ellenség balszárnyát és azt egé-

¹ Téves, nem Tótfalva, hanem Tófalu.

szen a városkáig szorította. Ekkor azonban az ellenség látva, hogy a magyarok részéről egyetlen csapatot sem küldenek a fentiek segítségére, a huszárokra veti magát, elfoglalja hátsó csapataikat és nagy veszteséggel szorítja ki őket. Erre Pöltenberg hadosztálya hátrált és pár perc múlva Görgey tábornok hadsegédét hozzám küldi azzal a paranccsal, hogy én is hátráljak. Megmondtam a hadsegédnek, jelentse Görgey tábornoknak, hogy én oly kedvező helyen állok, hogy az ellenségnek minden oldalon ellent tudok állani, de Görgey egy másik hadsegédet küld azzal a paranccsal, hogy vonuljak vissza, mert az ellenség elvágthat engem. Tény az, hogy Pöltenberg hadosztálya oly gyorsan vonult vissza, és az ellenség a maga erőivel annyira előrehaladt, hogy én is kénytelen voltam visszavonulni, nehogy teljesen elvágjanak engem.

Schlick tábornok, előbbi helyének elhagyása és új álláspontjának elfoglalása után minden erejét a mi hadtestünk ellen irányította.

Ha akkor Görgey tábornok egyesítette volna Pöltenberg hadosztályát Klapka hadtestével, és a két sereg kölcsönösen támogatta volna egymást, Schlick leverése kétségtelen lett volna, de Pöltenberg hadosztálya az orszáigutíig vonult vissza én pedig Klapkának nem egész hadtestével Schlick egész erejének ellentállottam.

Lassan vonultam vissza, állandóan dombos területeket foglalva el, ahonnan tüzérségemmel visszatartottam az ellenséget. Így menve elértem és elfoglaltam a magaslatot, mely alól alacsony bokrokkal, tovább pedig erdővel volt benőve s melyen keresztül vezetett az út északról az országútra. Schlick a közeli hegyen összpontosította egész tüzérségét és sűrű tüzeléssel és rakétákkal kezdett minket támadni, mire hadtestünk fáradt gyalogsága hátrálni kezdett. Ekkor Görgey tábornok, aki előzőleg itt volt, hadtestéből 6 tarackot adott át nekem, hogy azok segítségével jobban tudjam az ellenséget visszatartani. Most megérkezvén, látva a mostani helyzetet, előbb egy zászlóalj gyalogságot, azután pedig magyar gránátosokat küldött hadtestéből az erdőbe, ő maga az ellenség elé ment, de ezek a zászlóaljak is az ellenség sűrű tüzelése következtében kénytelenek voltak hátrálni.

Az egyik tarackhoz, melynél három lovat lőttek le és melyet a tüzérek otthagytak, a legnagyobb ágyútüzelés közben meghagytam, hogy huszárlóvakat fogjanak eléjük és vigyék magukkal azokat.

A magyar tüzérség a Verpelét alól való visszavonulás alatt a legderekasabban és legbátrabban állt ellen az ellenségnek. Egy tiszt alól a hatfontos ütegből, aznap két lovat lőttek ki.

Az egész hadtest átmenve a fenti magaslaton, annak meredek oldalán közeledett az országúthoz, melyen a sereg ment Kápolnáról Kerecsend felé, ahová én is Klapka hadtestével megérkeztem. Az ellenség az erdőből már nem ment utánunk.

Dembinski tábornok Kerecsendre érkezve, alig szállt le a lóról és a neki készített szálásra ment, amikor Görgey egész vezérkarával eléje ment és aggodalmaskodva kérdezősködött, hogy nagy-e a seb, de Dembinski tábornok hideg udvariassággal fogadta őt, meghagyta, hogy kössek be a fejét és rögtön kiadta a parancsokat a hadtesteknek, hogy me-

lyik hová menjen. Nekem megparancsolta, hogy Klapka hadtestével Szihalomra menjek. Kmetty hadosztálya, mely két napon keresztül nem vett részt az ütközetben, ellátta az összes előőrsöket és őrzőjáratokat. Görgey hadteste Kerecsenden maradt.

Midőn Dembinski tábornok Aulichnak, akit már ott talált, szemrehányást tett, az azzal védekezett, hogy az ő balszárnyán nagy ellenséges erők mutatkoztak, bár ez nem volt igaz. Más oka volt ennek, amit azonban inkább nem említék.

Március 1-én hajnalban Dembinski tábornok írásban parancsot adott a Mező-Kövesdről való visszavonulásra. A seregben való éhség, valamint az a törekvés, hogy az ellenséget maga után vonja, volt oka ennek.

Ebben a parancsban le volt írva, milyen legyen a hadtestek és összes csapatok menetelésének rendje, mit kell tenniök, valamint a mező-kövesdi tábor rendje is.

Délelőtt 11 óra körül érkezünk Mező-Kövesdre. Az egész sereg tábort ütött és egy vonalat alkotott, kivéve Aulich gyaloghadosztályát, melynek oszlopban kellett táboroznia a jobbszárny mögött.

Dembinski tábornok írásban hagyta meg Görgey tábornoknak, hogy vigyázzon a tábor rendjére, küldje a város mögé a podgyászt, minden hadtestnek megfelelő irányban és a városba ment.

Egy óra múlva, attól az időtől számítva, ahogy a sereg rendben fellállott, a hat század vértésből álló csapat, 8 ágyúval megtámadta a kifejldött sereg központját alig egy negyed ágyúlövésnyire a mi tűzvonalunktól. Nem lehet másképp megmagyarázni ezt a vakmerőséget, mint hogy a parancsnok leitta magát, mert ha még a legrosszabb véleménye is volna a magyar hadseregről, nem remélhette azt, hogy 30 000 rendszeren felfejldött katonát zavarba hozhat. A magyar ágyúk, melyek le voltak mozdonyozva, tüzet adtak, Kmetty és Aulich hadosztályából való huszárok körülvették az ellenséget, mely négy ágyút és jelentékeny számú halottat vesztett és gyorsan visszavonult egy hosszú ágyúlövésnyire, ahonnan, a neki megmaradt négy ágyúból tüzelni kezdett.

Dembinski tábornok ebben az időben a városban volt; az ágyúszóra lóra pattant, de megérkezve a küzdőtérre, az ellenség már el volt úzve és a mi tüzéségünk válaszolt az ő tüzelésére. Meghagyta, hogy a tüzelést hagyják abba, mert látta, hogy az ellenséges ágyúgolyók alig jutnak a mi vonalunkhoz. Amikor a mieink megszűntek tüzelni, az ellenség hasonlóképpen abbahagyta és akkor Dembinski tábornok a szétszört huszároknak meghagyta, hogy a harc vonalat gyorsan állítsák helyre.

Mikor az ágyúdörgés teljesen megszűnt, megérkezett a városba Görgey tábornok és a nála szokott ügyességgel azt akarta mutatni, hogy az ütközet helyén volt. Egy igen fájdalmas eset adott neki erre alkalmat. Udvarnoki kapitány egyike a legvitézebb tiszteknek és a nemes gondolkodású fiatal ember az ágyúdörgésre gyalog kiszaladt a városból, hogy az ellenséggel találkozzék. Ütközben lát egy visszavonuló huszárt, ad neki néhány aranyat, hogy lovát adja át neki, melyre felugorva a huszárokkal a vértésekre támad és bátran verekedve, vitézségével kitünteti magát. A küzdelem befejezése után az izzadó lóval visszatérve a gyalogo-

san menő Kmetty alezredessel találkozik, aki megismeri hadosztályának lovát és szidja Udvarnokit, hogy a kincstári lovat annyira kifárasztotta, Az pedig (Udvarnokit) talán egy kicsit bortól és küzdelemtől fölhevítve, leszáll a lóról és ezt mondja Kmettynek: „Szerencséje, hogy kardomat nem húztam ki, mert különben kettévágnám a fejét.” Bizonyos, hogy ez nagy fegyelmetlenség volt és Kmettynek el kellett volna záratnia őt, de ő azt nem tette, azonban közben az a hír terjedt el, hogy Udvarnoki megtámadta Kmettyt. Udvarnoki a városba megy és egy puska lövésnyire a harcvonaltól találkozik a lovon menő Görgeyvel, akinek már tudnia kellett, mi történt, mert megállítja Udvarnokit, aki valami nagyon keményet mondhatott neki, mert Görgey a huszároknak megparancsolja, hogy kaszabolják le őt, mire a huszárok leszállnak lovaikról és vagdalják őt. Udvarnoki telve sebekkel, menekülni akar, de Görgey a gyalogságnak meghagyja, hogy lőjjenek utána, mire a második lövés után a szerencsétlen Udvarnoki holtan összeesett.

Görgey erre megfordítja lovát az arcvonal elé, hol Dembinski tábornok állott és azt jelenti neki, hogy Udvarnoki kardot rántott Kmetty alezredesre és hogy ő — Görgey megparancsolta, hogy járőr fogja el, de az nem engedte magát elfogatni, mire a járőr megölte. Ez hazugság volt, de szinte lehetetlenség volt megállapítani, oly gyorsan történt a dolog.

Ha Dembinski tábornok tudta volna, hogy Udvarnokit mennyire szerették általában és hogy ez mily fölháborodást idézett elő Görgeyvel szemben, alkalmas pillanat lett volna Görgey elfogatására, mert ha még a fegyelem megtartásának szükségességével is védekezett volna, az Görgeynek a hadseregben levő számos ellenségét Dembinski tábornok részére nyerte volna meg.

Alighogy megparancsolta, hogy Udvarnokit öljk meg, egy tüzérszert mutat be Dembinski tábornoknak, aki egy rövid ütközet alatt két ágyújával elhagyta helyét és akivel ő a városban már találkozott. Arra kéri Dembinski tábornokot, hatalmazza fel őt, hogy agyonlövethesse és a tüzéreket egy vonalba állíttatta fel, hogy azokat megtizedeljék. A tábornok nem akarta ezt megengedni, csak a tisztet szidta le és megparancsolta, hogy annak tisztí jeleit a börtönőr szakítsa le ruhájáról és megvasalva Debrecenbe küldette a bíróság elé. A tüzéreket viszont megfenyegette, hogy nem tizedelteti meg őket, hanem az első ütközetben, melyben nem fogják magukat bátran viselni, felállíttatja őket és kartáccsal az utolsó lelöveti őket.

Dembinski tábornok azt gondolva, hogy e merész ellenséges támadás a mi jobbszárnyunkra, egy erősebb támadást rejteget magában a mi balszárnyunkra, azért megparancsolta Aulich hadosztályának, mely oszlopban táborozott a jobbszárny mögött, hogy fogjon fegyvert és a sereg harcvonala mögött menetelve, álljon meg a balszárny mögött, vagyis Klapka hadteste mögött, hogy készenlétben legyen, ha szükséges volna támogatni ezt a szárnyat.

Már esteledett, mikor parancsot adott, hogyan kell a tábori őrséget megszervezni. Néhány száz lépésnyire az arcvonal előtt egy kőből épült kis híd volt az országúton, melyre két ágyút állítottak fel és mellettük

a mostan száraz szakadéokban a kis hídnak egyik és másik oldalán egy-egy gyalog századot helyeztetett el. Azonkívül kijelölte a helyet a lovas-ság főőrsége részére és a gyülekezésre való helyet. Mindazzal, amit tenni kellett, maga foglalkozott vele és ezt a szolgálatot Kmetty alezrederre bízta. Azután a balszárnyra ment, ahol a mocsarakat és a szakadékokat akarta megtekinteni, hogy egy éjjeli támadás esetére a helyzetet ismerje.

Mindez a késő éjszakáig elfoglalta idejét, de a tábornok a nála szó-kásos pontossággal akarván meggyőződni, hogy parancsait teljesítették-e, visszatért a jobbszárnyra, de ott mindabból, amit megparancsolt, semmit sem teljesítettek, semmiféle főőrséget s ami még rosszabb, semmiféle őrszemet nem állítottak fel. Ez majdnem általános hiba az összes fiatal hadseregeknél, hogy a maguk biztosítására kevés figyelmet fordítanak.

Visszatérve szállására, ott találta Görgeyt, Aulichot, Klapkát és néhány vezérkari tisztet. Úgy látszik, hogy szerették volna tudni, mik a tábornok tervei, de ő soha senkivel sem közölte terveit, most sem mondott senkinek semmit, egyenesen megkérdezni meg senki sem merte. Minden olyan eshetőségre, melyek itt előfordulhattak az ellenségnek ilyen vagy olyan mozdulata következtében, ilyen választ adott: „Minden percben készen vagyunk az indulásra, megyünk, amint a szükség megkívánja.”

Ebben az időben sok panasz volt az élelmickek teljes hiányára, főleg Aulich és Máriássy hadosztályánál, melyek távolabb voltak Egertől s melyeknek semmi élelmiszerük nem volt. Dembinski tábornok hadsegédét, Jordánt, Keresztesről Tisza-Füredre küldte, mindenfelé írt és sürgette az élelmiszereket, de mivel nem létesítettek raktárt, amint azt Kosuth elnöktől kérte négy héttel ezelőtt, ez volt az oka a nagy hiálynak.

Mindnyájan elégedetlenkedve mentek el a tábornoknak szerintem túlzott óvatossága miatt. Vezérkari főnöke nem volt, mint már fent említettem, ami nem tetszett a magyaroknak. Nem akarom Dembinski tábornokot túlságosan elítélni azért, hogy a hivatalos titoktartást oly szigorúan betartotta, azért felemlíték néhány esetet, melyek az ő bizalmatlanságát igazolják. Így például február 2-án, mikor Polgáron volt, mindjárt parancsnoksága átvétele után megérkezett Debrecenből az ő hátsólován Szatmáry kapitány hadsegéd, levelet hozva magával, mely őt mint kiváló tisztet ajánlotta. Megebédelve a tábornokkal, 24 órai szabadságot kért, hogy — mind mondá — a Tiszán túl fekvő közeli birtokára mehessen és dacára Dembinski tábornok állításának, hogy a tulsó partot a mi hadseregünk kiürítette és hogy az ellenséges őrzőjárat elfoghatja őt, azt mondva, hogy ismeri az ösvényeket, éjjel elment és 24 óra múlva levelet írt, közölve, hogy a szolgálatot elhagyja, mert nem bízik annak sikerében és hogy visszavonuljon imádkozni hazájáért. Azonban ahelyett, hogy hazájáért imádkozott volna, Windischgraetz tábrnagyhoz ment és a hadügy-minisztérium által megállapított tervet, melyet Dembinski tábornoknak kellett volna átadnia, az ellenségnek adta át, szerencsére azonban oly későn küldték a terv másolatát a tábornoknak, hogy ő azt elvetette és a maga tervét tartotta meg.

Később, azaz nyolc vagy tíz nappal a kápolnai csata előtt a derék Molnár őrnagyot küldték neki. A lehető legmelegebb ajánlást hozta magá-

val Stein ezredestől, a hadügyminiszter helyettesétől, de néhány nap múlva Kossuth elnöktől bizalmas levelet kapott Dembinski tábornok, melyben ugyanez az őrnagy mint rossz hazafi volt jellemezve és egyben felszólítást kapott a tábornok, hogy távolítsa el magától ezt az embert.

Mindezek után, mint látjuk, Dembinski tábornok kénytelen volt maga írni parancsait, nem írva be azt mindig a jegyzőkönyvbe és gondolatait magának kellett megtartania. Különböznödni kell, hogy a társadalom jelentős része már akkor nem bízott Görgeyben és vezérkari főnökében, Bayer ezredesben. A fővárosból érkezők azt tartották, hogy a kormány biztosan tudja, hogy Görgey levelezett az ellenséggel, ami, bár lehet, hogy nem volt igaz, de Dembinski tábornokot, aki a magyar ügyet úgy tekintette, mint saját hazája ügyét, a legnagyobb óvatosságra intette, annál is inkább, mert Görgey ártani akart Dembinski tábornoknak és azért semmi esetre nem árulhatta el gondolatait.

Március 2-án Dembinski tábornok parancsot adott ki, hogy az összes hadosztályok induljanak el.

Klapkának, akihez Szekulics 14 000 emberét csatolták, Eger-Farmosra kellett mennie;

Aulichnak 4500 emberrel Eger-Lövőre;

Görgey két hadosztállyal, Pöltenberggel és Kmettyvel Szent Istvánra; Guyon 9500 emberrel Négyesre;

A főhadiszállás 300 gránátossal és hat tarackkal Ivánka faluba;

A hadsereg tehát félkört alkotott, melynek központja Ivánka volt.

A mi hadtestünk, vagyis Klapkáé, Eger-Farmosra való érkezése után mocsaras területen helyezkedett el, mely előtt gázlóval nehezen hozzáférhető folyócska volt, amelyer nem nagy hidacska volt. Az ellenség Füzes-Abony felől menve előre, ágyúzást kezdett ellenünk beépített ágyúkból. Klapka, aki ebben az időben a faluban volt, ideszalad és fölösleges parancsot ad Szekulics hadosztályának, hogy menjen előre. A hadosztály a parancs értelmében előrement a folyócska előtt és a falucska jobboldalán állt meg 400 lépésnyire egyenesen az én hadosztályom előtt, kitarva az erős kartácstűz dacára és dacára, hogy az ellenség ágyúgolyók a mi oszlopainkat találták el. Az ellenség a vár következtében nem tudott egyenesen felénk menni. Ott maradtunk a sötét éjszakáig és éppen akkor adta ki Klapka a parancsot a Poroszló felé való visszavonulásra.

Amint Görgey meghallotta az ágyúk dörgését, hadsegédét Dembinski tábornokhoz küldi, jelentve neki, hogy a Klapka hadteste elleni támadás következtében, ő hadosztályaival visszavonul. Mivel a jelentés szóbelileg történt, a tábornok szintén szóbelileg ezt válaszolja: „Mondja meg uram tábornokának, hogy az a tábornok, aki parancs nélkül hagyja el a maga helyét, vagy az ellenség támadása nélkül, épp olyan hibás, mint az őrszem, aki elhagyja az őrhelyet, anélkül, hogy káplár, aki őt oda állította, visszahívna.”

Mivel pedig Görgey maga visszavonulva nem küldött Guyonnak parancsot, Dembinski tábornok megparancsolta Guyonnak, hogy meneteljen Poroszlóra, ahova maga is elindult, úgy, hogy mikor hajnalodni kezdett, minden oldalról elindultak oda a hadosztályok.

A faluba való érkezéskor Dembinski tábornok leszállt a lóról és már ott találta Görgey tábornokot. Az első szemrehányásra ezt válaszolá Görgey: „Ügy van, tábornok uram, hibás vagyok.” Dembinski tábornok annyira meghatódott hibájának alázatos beismerésétől, hogy szelíden csak azt mondta neki, hogy ily módon a háború minden számítása megsemmisül. Ezzel az ügy el lett volna intézve, amikor éppen belépett Klapka ezredes, aki úgy látszik annyira meg volt elégedve azzal, amit csinált, hogy a csodálkozó Dembinski tábornok kérdésére, hogy miért vonult vissza parancs nélkül, azt válaszolta, hogy ha hateraz ember állott volna parancsnoksága alatt, tarthatta volna magát, de tizennégyezer emberre nem volt helye! — Ekkor Görgey is leveté alázatos arculatát és szemrehányásokat kezd tenni Dembinski tábornoknak, hogy a Poroszló felé vezető utakat nem javíttatta meg. Erre a tábornok megfordult és a szomszéd szobában írásban adta ki a következő parancsokat:

Görgey hadosztályaival együtt, Pöltenberg és Kmetty tartásá Poroszlót, 540 lovat adva neki Répássy hadtestéből, Hertelendy alezredes vezetése alatt.

Aulichnak és Szekulicsnak meghagyta, hogy keljenek át a Tiszán és álljanak meg Tiszafürednél.

Guyonnak meghagyta, hogy hadosztályával foglalja el a híd mellett levő sáncokat.

Klapkának meghagyta, hogy táborával a Tisza jobbpartján foglaljon állást és legyen készen holnap a Szolnokra való menetelésre.

A gránátosokat pedig magával vitte Tiszafüredre, ahová főhadiszállását áttette.

Itt természetesen tevékenyen foglalkozott Dembinski tábornok az élelem kérdésével, de egyúttal a kormánynak is írt és panaszkodott, hogy alantásainál hiányzik a fegyelmezettség és hozzátette: „Soha nem volt a szívemben gyanakvás, itt tanuljam meg azt életem ötvenhetedik évében?” Ezzel az írással Molnár őrnagyot, vezérkarának az egyetlen vezérkari tisztjét küldte Debrecenbe.

Ebéd után két óra körül Répássy tábornok jelentést kap Görgeytől, hogy az ellenség közeledik és hogy ő, Görgey segítséget kér. Mivel Dembinski tábornok ugyanabban a házban lakott és ugyanazon asztalnál ült, odaadja neki Répássy tábornok az írást s közben nagyon zavart arcot mutat. Dembinski tábornok megparancsolta neki, hogy egy zászlóaljat a gátra toljon előre, szállja meg azt jobbról és balról s rejtse el az egész zászlóalj a bokrokban arra az esetre, hogy ha az ellenség erős támadást intézne, Görgey visszavonulása biztosítva legyen.

Rövidesen megérkezett Guyon és megmutatta Görgey parancsát, hogy Poroszlóra meneteljen. Bár az már túllépte Görgey hatáskörét, hogy a fővezér jelenlétében hadosztályról intézkedjék, de mivel az az ő hadtestéhez tartozott, hogy több engedékenységet mutasson vele szemben, mikor fenyegetve érezte magát, Dembinski tábornok megengedte, hogy a hadosztály elmenjen.

Egy órával később már mást csinál Görgey. Guyonnak parancsot küld, hogy nincs reá szüksége és Répássynak azt írja, hogy mivel

az ellenség 27 000 főnyi sereggel közeledik, ő elhagyja Poroszlót és felhívja őt, hogy Hertelendy 450 lovát, melyek az ő hadtestéhez tartoznak, vegyék el és könnyítsenek az ő lovasságán. Azt azonban már Dembinski tábornok nem akarta megengedni Répássynak, aki Görgeyre akart hallgatni és kijelentette: „Hogy gondolja tábornok úr, hogy lehet-e 500 lovasal visszatartani a mögöttük végbemenő mozgást? Nagyobb számú, erősebb és messzebbmenő járőröket kell az ellenség felé küldeni, hogy az azt higgye, meg akarják őt támadni. Írja meg uram Hertelendynek, hogy tartsa Poroszlót, még akkor is, ha Görgey ezt a fontos pontot elhagyná.”

Dembinski tábornok ezenkívül maga is írt egyenesen Hertelendynek, megparancsolva neki, hogy tartsa Poroszlót, küldjön messzebb járőröket és hozzátette: Mutassa meg alezredes Uram ezt az írást Görgey tábornoknak, hogy tudja, ha az ellenség 27 000 fővel támadja, úgy én neki két óra alatt 35 000 katonát hozok.” Ezenkívül Dembinski tábornok ezt a parancsot küldte Görgey tábornoknak:

„Tisza-Füred, főhadiszállás, 1849. március 2.

Tábornok Uram!

Csodálkozással értesülök arról, hogy elhagyja Poroszlót és anélkül, hogy azt nekem jelentené, amikor az ellenség előtte van. Megparancsolom tábornok Úrnak, hogy ezt a hadmozdulatot szüntesse be és Poroszlót személyes felelősségének szigorú terhe alatt tartsa stb.” Mivel azonban nem tételezte fel, hogy Görgey tábornok aggodalma teljesen alaptalan lett volna, mint az később ki is tűnt, azért ezen iraton kívül Dembinski tábornok parancsot küldött Répássy tábornoknak, meghagyva neki, hogy hadtestének egy hadosztályát reggel 5 órakor tartsa készen, mert ő, Dembinski tábornok azt akarja, hogy ha Görgey tábornok elhagyja Poroszlót, azt a hadosztályt személyesen vezesse oda. Ezt a parancsot aláírva, ő maga adta át Répássy tábornoknak. Mindez estefelé történt már, gyertyagyújtás után.

Ezen intézkedések után Dembinski tábornok elkedvetlenedve és az előbbi éjszakát álmatlanul töltve, meg kifáradva a sok munkától ágyának dőlt. Az élelemről való gondoskodás, kórház szervezése Madarason a lázasbetegek részére, a levelezés mindenfelé, nem lévén maga mellett senki, aki neki segítene, s amellettt állandó kellemetlenségek és keserűség szükségessé tették neki a pihenést.

Répássy tábornok érezve a maga ügyetlenségét, Szekulics alezredessel szokott volt tanácskozni és most is hozzá fordult a parancsral, hogy legyen készen a Poroszlóra való menetelre. Alig aludt el Dembinski tábornok, Répássy tábornok és Szekulics felébresztették őt és könyörögnek, hogy a hadosztályt ne kelljen Poroszlóra vezetni. Dembinski megmagyarázza nekik, hogy a hadsereg becsületét védeni kell, hogy a hibát, amit esetleg elkövetnek, jóvá kell tenni, de azok nem hallgatva minderre, kérve kérik a tábornokot, hogy álljon el szándékától. Nem tudván őket meggyőzni, ezt válaszolta: „Uraim! a természetnek is megvannak a maga jogai, én összeesem a fáradtságtól, a parancs ki van adva, 5 órakor a hadosztály álljon fegyverben és a reggel megmutatja nekünk, mit kell ten-

nünk.” Elmentek és a tábornok néhány órai alvással megerősítette magát.

Reggel megtudta Dembinski tábornok, hogy Görgey, dacára határozott és fenyegető parancsának Poroszlót elhagyta és a töltésen, Tiszán és Tiszafüreden át a folyó balpartjára vonult vissza. Most Dembinski tábornoknak okvetlenül le kellett volna Görgeyt csukatni, hadbíróság elé vinni és rögtön agyonlövetni, mert nagyobb vétséget elkövetni, mint amelyet Görgey elkövetett, nem lehet. Itt bizonyára mindenki elítéli Dembinski tábornoknak káros szelídségét. Ahányszor szó volt ezen esetekről, ő maga elítéli önmagát, és a következő esemény is, melyet ő mintegy önmaga védelmére többször felhozott, semmiképpen sem menthető.

Hertelendy jelentése szerint a Szent-István és Eger-Farmos falvakba küldött járőrök azt mondták, hogy semmiféle ellenséget nem találtak, sőt azok, melyek Eger-farmos felé mentek, néhány lőszerkocsit hoztak, melyeket Klapka hadteste a sárban hagyott, ami azt bizonyította, hogy az ellenség Poroszló felé egyáltalán nem közeledik. Ugyanekkor Dembinski reggel Kossuth elnöknek sajátkezűleg írt levelét vette, mely március 2-án, azaz azon nap előestéjén volt keltevezve s ahol ezt mondja: „Tábornok Uram! Tábornok Uram kiváló katonai tehetsége iránt való nagyabecsilésem határtalan, mert nálam van Tábornok Úr levele, melyben néhány héttel a kápolnai csata előtt megmondta nekem, hogy az első döntő ütközet Eger környékén lesz. Az Ön messzirelátása beteljesedett, az ütközet ott folyt le, ahol előrelátta. Az ország hálás Önnek az eredményért. Kérem, legyen rajta, hogy Damjanich és Vécsey hadteste is tevékeny legyen.”

Dembinski tábornok látva, hogy a kormány megbecsüli őt, érezte, hogy arra reászolgált, de egyúttal érezte azt is, hogy a kápolnai csata óta minden lépésével a legjobb eredményre törekedett és hogy Görgeynek minden lépése újabb kihágás volt, mert úgy a Szent Istvánról való elmenetel, valamint Poroszló elhagyása vétkes eljárás volt, ami Kossuth elnöknek Görgey iránt való személyes ellenszenve mellett okot adott a parancsnokságtól való eltávolításra és azért, mint Dembinski tábornok mondta, nem akarta (túlzott engedékenységgel) azt a rosszat, amit Görgey elkövetett, még jobban elrontani.

Ugyanezen a napon vette Dembinski tábornok bizonyítékát annak, hogy a kormány bízik benne és akarja őt támogatni, mert néhány órával Kossuth dicséző levele után futár érkezett, aki írást hozott neki, mely felhatalmazta őt, hogy vegye el Klapka ezredestől a parancsnokságot. Mindebből arra következtetett, hogy szabad volt neki nagylelkűnek mutatnia magát Görgeyvel szemben, aki kezdettől fogva oly kellemetlennek mutatta magát vele szemben.

Kossuth elnök jövetelét minden percben várták, azért Dembinski tábornokot erre — hogy úgy mondjam, elítélendő engedékenységre — bírta, az volt, mint ő azt nekem nem egyszer mondta, nem tudta megérteni, hogy miért nem kap Damjanichtól semmi jelentést Szolnok elfoglalásáról. Ha a jelentés, mely csak március 6-án érkezett be, mindjárt megérkezett volna, azaz 3-án reggel, amint minden számítás szerint akkor

kellett volna beérkezni, lehetséges, hogy lecsukatta volna Görgeyt, mert tervének célját elérve, minden ellenségnek bebizonyíthatta volna, hogy tevékenysége következtében a győzelem már most biztos volt. Azonban Damjanich teljes hallgatásából arra lehetett következtetni, hogy ott semmi sem történt, s ebből azt vélte Dembinski tábornok, hogy elég őt engedetlennek tartani, annál is inkább, mert biztos volt benne, hogy a kormány őt, vagyis Dembinskit támogatja. Ezért Klapka ezredesnek, akinek a hadtesttel Szolnokra kellett volna mennie, parancsot küldött, melyben megfosztotta őt a parancsnokságtól és meghagyta a legidősebb vezérkari tisztnak, vagyis Bulharyn ezredesnek, hogy vegye át a parancsnokságot. Klapkát meg Komáromba akarták küldeni a vár parancsnokságának átvételére, de később, midőn Vetter tábornoktól Görgey veite át a magyar hadsereg fővezérletét, Klapka ezredest tábornokká léptették elő és hadteste parancsnokságánál maradt.

3-án Dembinski tábornok egész reggel azzal volt elfoglalva, hogy a hatóságokkal tárgyalt az élelem miatt és a kormánnyal, melynek jelentést tett Görgey újabb engedetlenségéről és hogy ezt nyomatékosabban mutassa, a neki adott parancsot Poroszló tartását illetőleg, másolatban megküldte.

Dembinski tábornok Török-Szent-Miklósra is írt a kormánybiztosnak, értesítve őt, hogy Klapka hadtestének 11 000 főből álló serege oda megérkezett és élelemre meg takarmányra van szüksége, mire harmadnapra megnyugtató választ kapott.

Délután három óra körül Dembinski tábornok levelet kapott Hertelendytől Poroszlóról, aki ismét attól tartott, hogy veszedelem fenyegeti őt, ha Poroszlót tartja. Arra kéri, hogy vonja őt onnan vissza és ezenkívül két ágyút, melyeket Dembinski tábornok küldött neki Görgey visszavonulása után, visszaküldött, azt írva, hogy elveszíti azokat. A tábornok meg akarván őt nyugtatni, lovat rendelt és egy hadsegéddel Poroszlóra ment.

A Tiszán át vezető hídon átmenve észrevette Görgey és Répássy tábornokokat, akik a Tisza balpartján levő dombon állva Poroszlóra tekintettek, mintha ott minden pillanatban valami újnak kellene történnie. Néhány szót váltva Répássyval, tovább ment. A töltés mellett táborozó katonaság mikor meglátta Dembinski tábornokot, elkezdett kiabálni: „Éljen Dembinski!” A tábornok megköszönte kedvességüket és tovább ment. Közvetlen Poroszló előtt utóléri őt Vécsey tábornok futára egy levéllel, melyre sürgősen kellett válaszolnia. Sajnálkozva, hogy ő maga már nem mehet Poroszlóra, hadsegédét, Siebenlistet Hertelendyhez küldi barátságos buzdítással, hogy ne veszítse el bizalmát, hanem ellenkezőleg erősítse meg azt. Siebenlist, e nemes érzelmekkel telt fiatal ember, megértette a tábornok gondolatát és ígérte, hogy azt jól teljesíti. Dembinski megfordítja lovat és négy százarral, akik mellette voltak, visszatér Tisza-Füredre, de közben találkozik Görgey tábornokkal, aki mély tisztelettel üdvözölte a tábornokot és kíséretéhez érve, csatlakozik hozzá. Midőn Dembinski tábornok arra a helyre ér, ahol a gyalogság táborozott, a katonák abbahagyják étkezésüket, hozzá szaladnak és örömmel fogadják őt.

Dembinski tábornok néhány szíves szót akarván nekik mondani, körülnéz, nem talál-e valakit, aki németül és magyarul beszél, mire Görgey hozzája megy és a legnagyobb alázatossággal kérdezi a tábornokot, mit kíván. Dembinski válasza után, hogy köszönetet akar nekik mondani és egyúttal kérni akarja őket, hogy fáradtság utáni pihenésüket ne szakítsák meg, engedelmet kér arra, hogy a tábornok kívánságát teljesítthesse. Mikor ezt a főhatalmazást megkapta, hosszú beszédet tartott, melyből Dembinski tábornok semmit sem értett, de az éles hang és a hosszú beszéd s végül a katonák szomorú arca arra mutatott, hogy egészen mást mondott, mint amit a tábornok mondott.

Ezt a részletet azért mondom el, hogy az olvasók lássák Görgey ravaszságát, mert rövidesen meglátják, hogy míg egyrészt oly alázatosnak és udvariasnak mutatta magát, másrészt meg alattomos volt. Alig, hogy Dembinski tábornok szállására visszatért és Vécsey tábornoknak válaszolt, Szemere miniszter megy be hozzá és kijelenti, hogy hivatalosan jött hozzá kijelenteni, hogy az összegyűlt tábornokok és a hadtestek meg hadosztályok parancsnokai azt akarják, hogy a tábornok haditanácsot hívjon össze, mely mindig dönthessen az ő terveiről. A tábornok válaszára, hogy azt nem teszi, Szemere kijelentette, hogy az összegyűlteket meg akarják tagadni az engedelmességet, azért nyomatékosan kéri a tábornokot, hogy ezen kényszerűség elkerülése céljából, fogadja el követelésüket. A tábornok azonban hajthatatlan volt, érezte, hogy helyesen jár el, de lehet, hogy ebben bizonyos büszkeség is volt. Meggyőződve lévén Görgey rosszakarataról, jól tudta, hogy minél jobban beleavatja őt titkaiba, annál könnyebben fog neki mindent elrontani s azért kijelentette, hogy semmiféle bizottságot nem létesít. Szemere azzal fenyegette, hogy ő mint kormánybiztos kénytelen lesz felfüggeszteni a tábornok működését, mert el akarja kerülni a lázadást, de minden hiábavaló volt. Dembinski tábornok hajthatatlan volt.

Eközben Görgey tábornok lép be a szobába és utána Répássy tábornok, Aulich és Klapka ezredes.

Görgey tábornok ünnepélyes mozdulattal és tisztelettel és mintegy szomorúsággal jelenti ki Dembinski tábornoknak, hogy szomorú hírt hoz. Dembinski tábornok megszakította beszédét és kijelentette: „Semmi szomorú nem érheti azt az embert, aki legtisztább lelkiismeretével érzi, hogy semmi szemrehányást nem tehet magának, mondja meg tehát tábornok ur, mit akar nekem mondani.” Görgey erre ezt mondá: „Tábornok uram, elveszítette alantásainak bizalmát és jöttem kijelenteni, hogy nem lehet a mi vezérünk.”

Klapka ezredes megszakította itt Görgey szavait, hogy nem ez volt a határozat, hanem azért jönnek, hogy megkérjék a tábornokot, szervezzen haditanácsot, mely tudjon minden mozdulat okairól. Ezt a véleményt Szemere miniszter is támogatta. Dembinski ezt válaszolta: „Nem ez az első eset életemben, hogy hasonló helyzetben vagyok; tizennyolc évvel ezelőtt, midőn önálló hadtesttel Litvánia belsejében voltam, hasonló alparancsnokom volt, mint ez az úr (s itt kezével Görgeyre mutatott), aki alantásaimat ellenem izgatta. Ezek egy alkalommal az én szállásomon összegyűlve,

számra nézve tizenkét vezérkari tiszt, azt követelték tőlem, hogy azzal az ezredessel, aki őket erre rábeszélte, közöljem terveimet. Azt válaszoltam, hogy nemcsak azt nem teszem, de kijelentettem, hogy mostantól kezdve ez az úr kevesebbet fog tudni, mint ezelőtt. Azután hozzátette a tábornok: „Ha az én sapkám az én gondolatomat tudná, eldobnám magamtól és fedetlen fővel mennék tovább. Az tehát, Szemere úr, amit akkor tettem, midőn életemben első ízben volt önálló parancsnokságom, most, midőn az én erkölcsi és fizikai erőm ugyanazok, mint akkor voltak, mert midőn a hadi művészet feletti hosszú megfontolásaim ebben megerősítettek, elhatároztam, hogy azt a legszigorúbban betartom és senkivel sem közlöm terveimet. Azt kell még az uraknak mondanom, hogy letörhetnek engem, mert a vassínt is el lehet törni, de senki sem tud engem meghajlítani.” Azután megkérdezi Klapkát: „Vajon az Ön hadtesteihez küldött parancsom végre lett-e hajtva? Vajon menetel-e Szolnok felé?” Az igenlő válaszra ezt felelte: „Vigyázzanak uraim, mert annak, amit itt csinálnak rossz következményei lehetnek az önök ügyére nézve, sőt talán a ma Szolnoknál küzdő 12 000 magyar fogja azt legelőször megszenvedni.” Ezt mondva meghajtotta magát búcsúzás jelül és mindnyájan kimentek.

Negyed órával ezek elmenetele után Dembinski tábornok magyar nyelven írt levelet vett át Szemere miniszter aláírásával. Nem tudva, mit jelenthet ez, ír neki megkérdezvén őt, hogy a kapott írást adhatja-e irodájának lefordítás céljából; mire azt a választ kapja, hogy magától értetődik, hogy megteheti ezt. Dembinski tábornok tehát lefordíttatta az írást és abból megtudta, hogy megszűnt a hadsereg fővezére lenni és hogy az ideiglenes fővezér Görgey tábornok lett.

Dembinski tábornok oda volt a csodálkozástól Szemere furcsa magatartása miatt, aki vele szemben barátságosnak mutatta magát, Görgeyvel szemben pedig ellenséges érzelműnek. Éppen a kápolnai csata után, Kerecsend faluban Szemere panaszkodott a tábornok előtt, aki a hadsereg részére élelmet követelt, hogy Görgey ismét kimutatta rosszakaratát, mert a huszárokat, akiket Dembinski tábornok Miskolcon hagyott a polgári hatóság rendelkezésére, hogy segítsenek elszállítani a hadsereg után a 180 000 adag kenyeret, mely ott elő volt már készítve, Görgey magával vitte, minek következtében a hadseregnek nem volt kenyere. Szemere most panaszkodott, hogy oly könnyen esett Görgey karmai közé.

Röviddel e hírnek vétele után lép be Dembinski tábornok szobájába Bayer ezredes, Görgey vezérkari főnöke, két vezérkari tiszt kíséretében, kijelentve, hogy Görgey parancsára jött, hogy elvigye a kiadott parancsok jegyzőkönyvét. A tábornok azonban, aki már elküldte Szemerének rövid vázlatát annak, amit a hadsereg biztonsága érdekében tenni kellett, kijelentette, hogy a régi parancsok a múlthoz tartoznak, nem pedig a jövőhöz és azokat nem adja ki. Bayer fenyegetésére, hogy erőszakkal veszi el azokat, emelkedett hangon megparancsolta, hogy adják oda neki a jegyzőkönyvet és kardját, mire a jegyzőkönyvet bal kezében tartva, jobb kezével pedig a kardot tartva kijelentette, hogy sem az egyiket, sem a másikat senki sem veszi ki kezéből. Bayer kimegy és néhány perc

múlva a tábornok hallja, hogy gyalogsapat vonul be az előszobába. Alig volt ideje a zárat kulccsal becsukni és hallja az ajtó mögött a parancsot, hogy a fegyvert lábhoz tegyék és néhány puská a földhöz koppant.

Dembinski tábornok rögtön levelet írt Szemerének a megalázásról, melyet Görgey vele szemben elkövetett, kifejtve előtte, hogy ez a szégyenfolt az egész magyar nemzetre esik. El akarta küldeni hadsegédét a másik ajtón át, mire a két gránátosból álló őrség kijelentette, hogy parancsa van mindenkit átszúrni a bajonettel, aki kimenni merészelve.

Dembinski tábornok röviddel azután levelet kapott Szemerétől, melyben az felhívja, hogy legyen nagylelkű és adja oda a jegyzőkönyvet, de a tábornok nagyon jól érezte és helyesen előrelátta, hogy Görgey csak azért akarta azokat megszerezni, hogy megsemmisítse azokat a parancsokat, melyeknek ő nem engedelmességet és azért megtagadta azok átadását.

Mikor látták, hogy hiábavaló volt a fenyegetés és hogy ez nem használ, eltávolították az őrséget, a tábornok azonban elhatározta, hogy nem megy ki szobájából, míg nem érkezik meg Kossuth.

Este kilenc óra körül Dembinski tábornok levelet kapott Damjanich tábornoktól, másodikáról kelteztve, mely azzal a szép ígérettel kezdődött: „*Holnap Szolnok a miénk lesz.*” Ezt az írást elküldte Szemerének, mert nem tudta megérteni, hogy miért nem jött jelentés Szolnok elfoglalásáról, hiszen a futárnak Szolnokról Tisza-Füredre elég volt tízórai időre.

Március 4-én 11 óra körül közölték Dembinski tábornokkal, hogy Kossuth elnök Mészáros tábornok hadügyminiszterrel és Vetter tábornokkal megérkezett, de ezt csak az ő hadsegédei közölték vele.

Nagyon csodálkozott Dembinski tábornok, hogy nem jöttek az ő szállítására, azért néhány órát várt, nem kap-e meghívást, de nem tudván bevárni, megkérdezte Kossuth elnököt, mikor mehet el hozzá, mire azt a választ kapta, hogy minél előbb, annál jobb.

Kossuth lakására érve ott találta Görgey, Aulich és Répássy tábornokokat, Klapka ezredet, Szemere urat és Mészáros hadügyminisztert, valamint Vetter tábornokot.

Kossuth elnök felhívta Görgeyt, hogy tisztázza magát, mire ő, ahelelyt, hogy fegyvelemsértésről beszélt volna és a parancsokkal ellenkező ténykedéseiről, alávaló vádakkal jött elő Dembinski tábornok ellen, azt állítva, hogy döntéseiben ingadozó, hogy a hadsereg lelkesedését elnyomta stb.

Könnyű lett volna Dembinski tábornoknak megcáfolni ezeket a hazugságokat, de sokkal fölöttebb állónak tartotta magát ezen üres és alávaló szemrehányásoknál, ezért nem tette ezt, hanem kérte a jelenlevőket, kezdve az elnöktől, hogy hívják fel Görgey tábornokot, magyarázza meg, miért hagyta el Poroszlót parancs nélkül. Kossuth elnöknek erre a kérdésére azt válaszolta, hogy a parancs zavaros és kétértelmű volt s különben is Görgey egész további csacsogása tele volt csupa hamis állítással és hazugsággal, mert a parancs nem lehetett világosabb annál, mint amelyet Görgey átvett. A jelenlevő személyek összes válasza ez volt: „Olvastuk a parancsot.”

Végül Kossuth elnök megkérdezte Dembinski tábornokot, hova lett az a 27 000 főnyi osztrák hadsereg, melyről Görgey azt írta, hogy ő előtte van. Dembinski tábornok vállát vonogatva azt mondta, hogy az a hadsereg soha sem volt ott. Zavarba jött Görgey és Kossuth kényelmetlenül érezte magát, mert ez kétségtelen hazugság volt és Görgeynek bizonyosfokú gyávaságára mutatott, bár igazában nem lehet ezt róla mondani, mert minden ütközetben, melyben részt vett, merészséggel tűnt ki, de itt látható volt, hogy ő — Görgey — mindent elkövetett, hogy Dembinski tábornoknak minél jobban ártson és a fővezérségtől elüsse. Csend állott be egy időre, mely talán rossz jel volt Görgeyre nézve, aki — mint nekem azt Dembinski tábornok elmondta — oly könnyörgően nézett az elnök szemébe és oly alázatosságot mutatott, hogy Kossuth valószínűleg azt gondolta, hogy a legengedelmesebb alantasa lesz. Ha Dembinski tábornok szabad folyást enged a dolgoknak, ki tudja milyen döntés következett volna be, de ő látva azt, hogy Kossuth elnök hogy küzd gondolataival, megtörve az általános hallgatást, ezt mondta: „Uraim! most mindent tudnak, dönthetnek. Én, ha akarják, fölláldozom magamat teljesen; ha azt akarják, hogy állásomat elhagyjam, otthagynom, sőt, ha akarják, megtehetik azt, hogy engem eltávolítva, alkalmatlannak jelentsenek ki. Egyet azonban bejelentek és ez az, hogy ezen urak közül (itt azokra mutatott, akik ide jöttek, hogy felmondják neki az engedelmességet) senkivel sem akarok együttműködni; vagy én, vagy ők, de velök együtt semmi esetre sem.”

Végül azt határozták, hogy Mészáros tábornok kipuhatolja a hadsereg véleményét és ahhoz mértén fognak dönteni.

Midőn mindnyájan elmentek, Dembinski tábornok még ott maradt egy ideig és így szólt Kossuth elnökhöz: „Nem értem, mit csinál Damjanich?” — Kellemetlenül érintette a tábornokot az, amit Kossuth elnök mondott: „Olvastam a Damjanichnak küldött parancsot és valószínűleg ennek következtében nem fog támadni, mert a parancsban nagyon sok óvatosság van.” — Erre Dembinski ezt válaszolá: „Én Damjanichot csak jó hírnévéről ismerem és ezért azt gondoltam, hogy ha valamit megengedek neki, úgy ő többet fog tenni, mint kell. Megparancsoltam neki, hogy biztosítsa magát baloldalt, nehogy Czibakházától el legyen vágva, mert olyan hírek jártak, hogy egy osztrák hadtest jön dél felől.” — Erre Kossuth elnök ezt válaszolá: „Ha a dolog sikerül, akkor tábornok Uram, magának fogja azt tulajdonítani, ha nem, akkor Damjanichra hárítja.” — Fájdalmasan érintette ez Dembinskit, de magába fojtotta ezt s azután elbúcsúzott Kossuth elnöktől, visszatért szállására, ahová néhány órával később megérkezett Mészáros tábornok hadügyminiszter és ezt mondta a tábornoknak: „Ha erősebbek volnánk, egészen másképpen járnánk el, de gyengék vagyunk, és azért jövök, hogy kérjem a tábornok urat, hozzon áldozatot és menjen a fővárosba.”

Dembinski tábornok kijelentve készségét erre, de mindjárt megemlítette azt, ami történt s ami fájdalmas a magyar ügyre nézve. Mészáros tábornok elmondta a maga személyes érzelmeit Dembinski tábornoknak, sajnáltát fejezve ki a nemzet fölött, melynek tagja volt. Azt mondta még,

hogy mivel annyi szerencsétlenségen kell keresztülmennie és annyi belső hibát kell leküzdenie, az úgy sokat szenvedhet e miatt. Bár éppen ő mint hadügyminiszter, minden rossznak elejét vehette volna és kellett is volna vennie s ezt annál inkább tehette, mert a maga egyenességéért, becsületességéért, pontosságáért és igen szép jelleméért, az egész nemzet általánosan tisztelte őt.

Másnap, azaz március 5-én Mészáros és Vetter tábornokok jöttek még Dembinski tábornokhoz, hogy tőle elbúcsúzzanak és azután Debrecenbe mentek. Kossuth maradt Görgeyvel és bizalmasabb beszélgetésbe eredt vele, meghívta őt ebédre, de Dembinski tábornoknál nem volt.

Főntebb említettem, hogy február 26-án néhány órával a kápolnai csata előtt Dembinski tábornok parancsot adott Damjanich tábornoknak, aki Cibakházán tartózkodott, keljen át a Tiszán és támadja meg Szolnokot.

Damjanich hadosztálya ebben az időben, mint már mondtam, a lengyel légió két századából, a gyalogság hat legjobb zászlóaljából, a Hannover-huszárok két osztályából, egy lengyel ulánus századból és három tüzérségi ütegből állott, minden üteg nyolc ágyúval.

Vécsey tábornok Török-Szent-Miklóson állott, Szolnokkal szemben őt zászlóalj gyalogsággal, a Ferdinánd-huszárok három osztályával és két tüzérségi üteggel.

A nyugtalan és türelmetlen Vécsey tábornok Dembinski tábornoktól azt a parancsot kapta, hogy a lehetőséghez képest támogassa Damjanich támadását, annál is inkább, mert a minisztérium első parancsa után Damjanich értesítette őt Szegeden keresztül való visszavonulásáról, ahol ott volt már előcsapata. Vécsey február 28-án Cibakházára ment, hogy Mesterházy őrnaggyal, aki ott kis csapatával megverte az osztrákokat, megbeszélje vele a Szolnok elleni támadást, bár csak az ő gyenge erejükkel. Vécsey váratlanul Cibakházán találja Damjanichot, aki két ellenkező parancsot kapva, Szeged felé indulva, mint főt említettem, futárt küldött Debrecenbe, megkérdezve, mit csináljon most. A kiküldött futár által most már a hadügyminisztertől is azt az utasítást kapta, hogy alkalmazkodjék Dembinski tábornok parancsaihoz.

A két tábornok — Vécsey és Damjanich — megbeszéltek egymás közt a támadást és végrehajtását március 2-ára, kora reggelre tűzték ki. Megbeszélésük szerint Vécseynek kellett megkezdeni az ágyúzást Török-Szent-Miklós felől, ahol az osztrákoknak jól kiépített sáncuk volt a hídnál és nagyon kedvező állásuk. Vécseynek legfontosabb feladata volt foglalkoztatni az ellenséget és egész figyelmét magára vonni, Damjanichnak meg Cibakházától lassan menve egész erejével kellett Szolnokot megtámadnia.

E célból Vécsey egy zászlóalj önkéntest küldött Damjanichnak, Kökényessy őrnagy vezetése alatt, a Porosz-herceg zászlóaljat Knezich alezredez vezetése alatt és ezenkívül egy hadosztály Ferdinánd-huszárt. Magánál viszont megtartotta a Ferenc-Károly zászlóaljat Baranyi őrnagy vezetése alatt és a hetedik zászlóaljat Dipolt őrnagy vezetése alatt, továbbá két hadosztály Ferdinánd-huszárt és két tüzérségi üteget.

A segítő sereg március 2-ről 3-ra virradó éjjel kompokon átkelt a Tisza folyón Varsány közelében, hogy a Cibakháza felől menetelő Damjanichsal egyesüljön és az ő parancsnoksága alatt közösen működjék.

Március 3-án¹ reggel 3 órakor Vécsey hadtestének többi részével Török-Szent-Miklóstra érkezett, Szolnok előtt és a dombokon elhelyezett gyalogságát és lovasságát oly módon, hogy az ellenségnek minél nagyobb erőt mutasson, mint egy nagyszámú hadtest előőrsét. A tüzérség két útege Wanner őrnagy vezetése alatt a völgyben állott kissé előretolva.

Reggel 8 órakor Vécsey megkezdte az ágyúzást és seregével különböző mozdulatokat tett, hogy ezzel az ellenség figyelmét magára vonja, ez azonban bízva hadállásának kiváló védelmi voltában, nemcsak hogy meg nem mozdult, de nem is válaszolt az ágyúzásra, hanem nyugodtan maradt, bár, mint később megtudták, biztos volt abban, hogy a legfőbb magyar erő Török-Szent-Miklós felől megérkezett.

Már dél felé járt az idő és Damjanich még mindig nem érkezett meg; végre a Vécsey által kiküldött járőrök jelentették, hogy az ő zászlóaljai Varsány falunál átkeltek a Tiszán, nem találtak ott ellenséges előőrsöket, sőt mi több, még járőrök sem jártak arra és nem vizsgálták át azt a vidéket. Végül látva, hogy Damjanich nem jön, a kiküldött zászlóaljak visszatértek a Tiszán át.

Délután 4 órakor Vécsey egyesült a Tiszán túlra küldött seregével és visszament Török-Szent-Miklóstra, hol útközben találkozott Damjanich futárjával azzal a jelentéssel, hogy mivel egy csapatja elkésett, azért ab-bahagyta a megbeszélte támadást. Úgy látszik, hogy Damjanich ingadozott és nem volt nagy kedve megtámadni Szolnokot.

Vécsey a maga részéről rögtön sürgető levelet írt Damjanichnak, melynek értelmében új megállapodás történt és február 5-én reggel ismét támadást intéztek. Éjjel segítő sereget küldött a Tiszán át, mely a fent említett falunál kelt át, Vécsey maga pedig az előző nap a maga régi állását foglalta el Szolnokkal szemben és megkezdte az ágyúzást. Már fél kilenc van és Damjanich még nincsen s a kiküldött járőrök nem hoznak róla jelentést. Az ellenség meg úgy mint az első alkalommal, semmi mozdulatot nem tesz, sőt az ágyúzásra sem válaszol. A türelmetlen Vécsey már el akarta hagyni állását és ismét visszafordulni, amikor a járőrök hírt hoztak Damjanichnak Szolnok felé való közeledéséről és végül első oszlopai is mutatkoztak. Vécsey megkezdte az ágyúzást, mire az ellenség látva, hogy a harc komolyan megkezdődött, ágyútűzzel kezdett válaszolni a híd előtti sáncokból és a hídtól balra emelt sáncokból. Vécseyre nézve legfontosabb volt az és igen helyesen, hogy ha Karger osztrák tábornokot megverik, ne égesse el vagy ne rombolja le a hidat.

Damjanich előrehaladva, a következőképpen állította fel seregét:

A Wysocki alezredes vezetése alatt álló első dandár, mely két lengyel századból, Bobics őrnagy harmadik honvéd zászlóaljából, Cillick őrnagy Waza-zászlóaljából és Leiningen őrnagy Schwarzenberg-zászlóaljából állott, a Tisza mellett menetelt a jobbszárnyon.

² A lengyel szövegben tévesen február 3-ika van írva.

Nagy Sándor ezredes második dandárja Kiss őrnagy 9-ik honvéd zászlóaljából, a 63-ik honvéd zászlóaljából, négy század gyaloglovászból és egy utász századból állott, mely a középben volt elhelyezve.

Piquety ezredes lovassága a balszárnyat tartotta.

A tüzérség három ütege a harcvonalban állott, egy tartalékban állott két zászlóalj gyalogsággal.

Az ellenségnek Szolnokon nagyon kevés ereje volt; az előőrsön levő lovasság rendetlenül megfutamodott, a gyalogság pedig a vasút épületeit szállotta meg.

Az ágyúk mindkét részről hatalmas tüzelésbe kezdtek, azután rövidesen csend állott be és egyszerre gyalogsági tűz hangzott a levegőben, midőn Wysocki dandárja hurrá! kiáltással támadást kezd és rohammal elfoglalja Szolnokot. Ekkor a templom tornyáról leesik a fekete-sárga zászló és helyette a hármasszínű lengeti a szél. Az ellenség a hidat akarja lerombolni. Vécsey maga vezeti a tüzérséget, kikergeti az ellenséget az ütegekből és a híd előtti sáncokból, gyalogsága pedig a hídra rohan, Przyjemski őrnagy pedig, aki Vécsey tábornok mellett mint vezérkari főnök működött, megparancsolja, hogy a szétszedett deszkákat tegyék vissza helyükre. Ekkor megérkezik Grochowalski kapitány és sürgősen lovasságot követel. Vécsey serege gyorsan átmegy a hídon és Szolnokra veti magát, hogy az ellenségnek, mely Rékás felől fenyegetett, elmentálljon. Menetközben látja Damjanich győzelmes hadtestét, mely az ellenségtől elvett poggyással volt elfoglalva nagy rendtelenség közepette. A katonák sapkával vitték a huszasokat és a bankjegyeket, széjjelszedték a tárgyakat, elvitték a lovakat és bricskákat és ivás közben ezt kiabálták: „Éljen a magyar!” Egyszóval a legnagyobb rendtelenségben voltak és ha az ellenség most visszajött volna, megsemmisíthette volna a győzőket. Vécsey látva ezt, gyorsan és a legnagyobb rendben a város mögé menetelt, ahová érkezve, alighogy a harcvonalat kifejlesztette, mindjárt mutatkozott Ottinger tábornok ellenséges lovasságának dandárja, Abony felől érkezve. Itt Vécsey a maga lélekjelenlétével győzelmet aratott; tüzérségével visszatartotta Ottinger lovasságát, közben pedig megérkezett a lovasság és azután Damjanich gyalogságának egy része. Az ellenséges lovasságot teljesen szétverték, elveszített vagy ezer embert, kik a mocsarakba fulladtak; nyolc ágyú, nagyon sok lövedék és podgyász került a győzők kezébe. A lengyel ulánusok egy százada Poiniski kapitány vezetése alatt megtámadta az osztrák dragonosok hadosztályát és azt teljesen szétverte. Közülük harminc katonája megsebesült, néhány elesett, köztük Rzepecki hadnagy. Przyjemski őrnagy is, aki a Ferdinánd-huszárok hadosztályával támadást intézett, kiváló bátorságával tűnt ki.

Úgy látszott, hogy ez a fényes győzelem, mely az országnak oly nagy szolgáltatokat tett, buzdításul fog szolgálni a vezetőknek még nagyobb dicsőség, még nagyobb vitézség elérésére és ezzel még nagyobb sikerek elérésére és hogy ezen győzelem általános sikerekre fog vezetni s hogy ezen győzelem következtében ismét megfelelő haditervek kezdődnek, melyek helyesen lesznek vezetve Dembinski tábornok által, de éppen ellen-

kezőleg történt. Elkeseredett veszekedés keletkezett Damjanich és Vécsey tábornokok között a parancsnokságot illetőleg. Vécsey előbb volt tábornokká kinevezve, tehát a katonai fegyelem szerint őt illette a parancsnoklás, Damjanich viszont büszke lévén arra, hogy rohammal elfoglalta Szolnokot, nem akart Vécseynek engedelmeskedni. Vécsey Przyjemski őrnagyot, vezérkari főnökét küldi Dembinski tábornokhoz, aki 6 órákor reggel érkezik, mint futár és jelentést hoz arról, hogy Szolnokot március 5-én elfoglalták.

Dembinski tábornok rögtön elküldi Przyjemskit ezzel az írással Kosuth elnökhöz. Przyjemski visszaérkezik és azt a választ hozza, hogy az elnök rövidesen a tábornoknál lesz, aki türelmetlenül várja őt, de egy óra letelte után ő maga akart minél hamarább hozzá menni, de akkor mondják neki, hogy az épp most utazott el Debrecenbe és hintájára mutatnak, mely a Tisza mellett a síkságon megy. A tábornok nem tudván megérteni ezt az udvariatságot és még inkább a közönyt, amivel ezt a fontos eseményt fogadta, futárt küld Debrecenbe és ezt írta a hadügyminiszternek: „Ha a kormányelnök úr megtisztelt volna engem, amint azt az általam küldött vezérkari tisztnek ígérte és hozzám jött volna, Répássy hadteste egy órával ezen látogatás után Szolnokra indult volna és három órával később 7 vagy 8000 ember Görgey hadtestéből, úgy, hogy az ellenségnek e hó 8-án 42 000 ember lett volna a hátában, kik közül 6000 Pest felé fordulva, visszatartotta volna azt, ami ebből az irányból akart volna jönni és 36 000 elvágta volna az osztrák sereget többi csapataitól és Mező-Kövesd felé üzte volna azt.” Ezenkívül Dembinski tábornok Damjanich és Vécsey tábornokoknak is írt, tudatva velök, hogy bár nincs már joga parancsokat adni, mégis azt tanácsolja nekik, hogy most, amikor Klapka hadteste által meg lettek erősítve (mert számuk 25 ezret tett ki), tartsák erősen Szolnokot és hozzátette, hogy már írt a kormánynak, hogy őket öt Répássy hadtestének tízezer emberével támogatassák Aulich vezetése alatt.

Itt az olvasó, aki csak egy kissé is járatos a hadászatban, könnyen megérti, hogy a magyar nemzet győzhetett volna. Az osztrák hadsereg, mely akkor Heves és Poroszló között volt elhelyezve és amely a kápolnai két ütközet alatt lőszerkészletét elhasználta s melynek száma körülbelül 28 000 embert tett ki, mely el volt vágva a szolnoki győzelemtől megittasodott 35 000 főnyi katona által, nemcsak hogy Pestre, de még Vácra sem tudott visszavonulni. Nem volt tehát más menekvése, mint Galicia felé visszavonulni, a Kárpátok hegyláncának útvesztőin át olyan területen keresztül, mely élelemben nagyon szegény. Kétszeresen erősebb sereg üldözte, melynek Tisza-Füreden és Szolnokon nagyon sok lőszere volt.

Mihelyt Molnár őrnagy, akit a levéllel elküldtek, visszaérkezett azzal a felelettel, hogy ennek a mozdulatnak fontosságáról nincsenek meggyőződve, Dembinski tábornok 7-én újabb futárt küld ki, kifejti ezen mozdulat szükségességét, azt követeli, hogy adják át neki a parancsnokságot azzal a felhatalmazással, hogy eltávolíthassa azt, akit akar. Egyúttal közli, hogy Görgey dacára annak, hogy 24 000 főnyi serege van Ti-

sza-Füreden, Poroszlóról oda vonta a Hertelendy-huszárokat, továbbá közölte, hogy 2000 osztrák gyalogos elfoglalta már Poroszlót és a töltésen a Nagy Tiszánál levő sáncokhoz közeledik, hogy elveszíthetjük a hidat energia hiányában, Szolnokon viszont nincs elegendő erő és hogy maga Dembinski tábornok, hogy közelebb legyen, nem Debrecenbe, de Madarásra utazik, de mint katona engedelmeskedni fog a felsőbb parancsoknak.

Erre rendkívül udvarias meghívást kap, hogy jöjjön Debrecenbe.

8-án este kapta a szomorú választ és még aznap beteljesedett jóslatának fele, vagyis az a 2000 osztrák gyalogos 7-én a híd előtti sánchoz közeledve és ágyútűzzel visszazúzte visszavonulás közben a töltésen levő összes hidakat elégette, a Kis-Tiszán át vezető 70 ölnyi hosszú híddal együtt, ami nagyon káros volt, mert a Tisza kezdett már kiönteni.

Görgey érezve, hogy mily nagy hibát követett el, Poroszlót elhagyva, déli egy óra körül Tisza-Füred felé indul, de nem Szolnok irányában, hanem fölfelé a Tisza mentén és azt a hírt terjeszti, hogy hadtestével Csegén kompon a Tisza jobbpartjára fog átkelni. Tisza-Füreden nem akarták elhinni ezt az örült tervet, de sokan azt vélték, hogy Görgey hadtestével Debrecenbe készül, hogy ott a hatalmat, vagyis a kormány vezetését magához ragadja. Megemlítem ezt a híresztelést, mert ebből láthatja az olvasó, hogy a közvélemény, látva az egyén ténykedéseit, gyakran eltalálja annak gondolatait. Ugyanis azt a célt, amelyre Görgey úgy látszik törekedett, s mely Kossuth elnök ellen irányult, melyet Görgey öt hónappal később Aradon megbuktatva Kossuthot, keresztülvitt, a közvélemény már előbb észrevette s melyet sajnos Kossuth elnök nem vett észre, vagy nem akart észrevenni.

Március 9-én Dembinski tábornok elhagyta Tisza-Füredet és este Debrecenbe érkezett, mindjárt a hadügyminiszterhez, Mészáros tábornokhoz hajtattott és jelentkezett nála, aki ezt mondta neki: „Tábornok uram! azért hívtuk önt ide, mert a kormány Vetter tábornokot neveze ki fővezérnek és most kívánságunk és kérésünk, hogy fogadja el ön a vezérkari főnöki állást melléte. Dembinski tábornok ezt válaszolta: „Tábornok uram! hosszú háborús tapasztalat azt a mély meggyőződést fejlesztette ki bennem, hogy a háborút egy gondolatnak és egy fejnek kell vezetnie, és jobb egy tábornok, még ha közepes tehetségű is, pedig Vetter nem az, mint két jó tábornok.”

Mészáros tábornok erre azt válaszolta, hogy ha ez a kívánsága, legyen olyan jó és maga menjen el Vetter tábornokhoz és jelentse azt ki neki. Mivel Vetter tábornok ebben az időben még hivatalában volt, hadsegédet adott melléje, hogy az Dembinski tábornokhoz vezesse.

Vetterhez érkezve, az ugyan azon kéréssel fordult hozzá, mint Mészáros, de annak is ugyanazt a választ adta. Erre Vetter ezt válaszolta: „Ha tudtam volna, hogy tábornok úr nem akar az én vezérkari főnököm lenni, sohasem fogadtam volna el a fővezérséget, mert én pontosan tábornok úr parancsai szerint mentem és megfigyeltem, hogy amint ön elvállalata a fővezérséget, attól a pillanattól kezdve az ellenség elveszítette mozdulatai kezdeményezését és kénytelen volt tábornok uram mozdulataihoz alkalmazkodni, de ezenkívül olvastam az ön levelét, melyben há-

rom héttel a kápolnai csata előtt, ezt a területet, ahol abban az időben semmiféle ellenséges erő nem volt, mint olyan helyet jelölt meg, hol az első döntő ütközetet akarja vívni. Nekem ilyen távolra való előrelátásom a hadi eseményeket illetőleg nincsen, ezért megisméltam a tábornok úr előtt, hogy az ő támogatása nélkül a fővezérletet nem vállaltam volna el."

Dembinski tábornok így válaszolt neki: „Nem olyan nehéz az, mint a tábornok úrnak az látszik, meglátja, hogy ha bent lesz már a munkában, könnyen fog az menni, most pedig meg kell mondanom, hogy mit kell tenni.” Amikor Vetter tábornok ezt hálás köszönettel fogadta, Dembinski tábornok így válaszolt neki:

„Dacára az elveszített időnek, nem marad más hátra az uraknak, mint követni az én tervemet és ennek értelmében adjon tábornok uram még ma parancsot, hogy Répássy tábornok hadteste minél sürgősebben menjen Szolnokra.” Ez valahogy nem tetszett Vetter tábornoknak.

Dembinski tábornok annál inkább látta, hogy nem lehet az ő vezérkari főnöke, amikor az elmondta tervét, hogy Damjanich menjen jobbra Szolnoktól 24 000 fővel az ellenség ellen, a másik 24 000 főnyi sereget Tisza-Füredtől balra irányítani, hogy az ellenséget két tűz közé vegye. Dembinski tábornok nagyon helytelenítette ezt, biztos vereséget jósolva neki s azután elbúcsúzott tőle.

A legfőbb oka annak, hogy Dembinski tábornok nem akart Vetter tábornok mellett vezérkari főnök lenni, az volt, mert mélyen meg volt győződve, hogy Vetter nem lesz sokáig fővezér, mivel dacára érdemeinek és hősiességének, melyet a szerbekkel szemben tanúsított, nevét a hadseregben soha másképp nem említették, csak mint osztrák barátát.

Dembinski tábornok azt akarta, hogy Damjanichot hadosztály tábornokká léptessék elő Szolnok elfoglalásáért és fővezérré nevezzék ki, aki mellett a vezérkari főnökséget kétségtelenül elfoglalta volna, amint arról már Tisza-Fürednél lehetett hallani, de ha ezt nem akarta tenni, akkor azt csak azért, mert Damjanich nagyon élénk és hirtelen természetű volt, a mellett nyers és merész, előbb vagy utóbb a parancsnoksága alatt levő Görgeyt agyonlövete volna.

Dembinski tábornok megérkezése utáni másnap Kossuthoz ment, de a szolgálatban levő Szőlősy segédtsízt nem akarta őt beengedni, de még bejelenteni sem akarta az elnöknek, azt mondván, hogy annyira el van foglalva, hogy meghagyta, senkit se engedjenek be hozzá. Dembinski tábornok bizonyára átérezte, hogy mit jelent ez, annál is inkább, mert azt jelentették már neki, hogy Kossuth elnök az országgyűlésen egészen másképp adta elő a dolgokat, mint azok Tisza-Fürednél történtek és a tábornokot hibásnak akarta feltüntetni. Állítólag még a letartóztatást is tagadták az országgyűlés előtt.

Igaz, hogy Dembinski tábornok is nagyon hibás volt abban, hogy nem lépett fel Görgeyvel szemben mindjárt úgy, amint az ő helyzete a fegyelmet illetőleg parancsolta, annál is inkább, mert ebben az időben az elnök ő iránta barátságos volt. Rosszat idézett elő túlzásba vitt nemeslelkűségével, mely a hadseregben, hasonló körülmények közt nagy hiba

és mindig előbb vagy utóbb nagy rendetlenségnek az okozója, melynek azután szomorú következményei vannak. Dembinski tábornoknak ez a nemeslelkűsége részben igazolható, de nem azzal, hogy idegen volt, hanem hogy becsületességében és nagylelkűségében azt gondolta, hogy jószágával mindent elérhet. Azonbar, az, aki itt a legnagyobb hibát követte el, mert nem lépett fel erélyesen és nem mutatkozott megfelelőnek hivatásához mérten, mint fentebb említettem, az Mészáros tábornok volt. Ő neki, mint hadügyminiszternek első kötelessége lett volna a túlzottan nemeslelkű és nagyon tapintatos Dembinski tábornoktól mindjárt elvenni a parancsnokságot és Görgeyt, mint engedetlen és a katonai fegyelmet durván megszegőt rögtön katonai bíróságnak átadni és agyonlővetni. Ha ily módon járt volna el, megerősítette volna tekintélyét, mely neki mint hadügyminiszternek oly szükséges volt, főleg a fölkelésben résztvevő nemzetnél és elejét vette volna a későbbi szerencsétlen esetekben, a tábornokok közötti feszültségnek, mely végül nagy mértékben hozzájárult a haza elestéhez.

Sem az országgyűlés, sem a társadalom, dacára Kossuth-hoz való vonzalmának, a vádnak nem akart hinni, de őszintén be kell vallani, hogy Kossuth elnök helyzete is ebben az időben nagyon kritikus volt, annál is inkább, hogy maga Dembinski tábornok is arra kérte, hogy akik az ő elfogatásában résztvettek, ne legyenek büntetve.

A tábornok vissza akart térni hadiszállására, de akkor Szőlősy arra kérte, mondja meg mit kíván, hogy azt később az elnöknek előadja és a nap is meg lesz állapítva, melyen kérni fogják. Erre a tábornok hangosan, hogy a hivatalban ülő számos tiszt és hivatalnok meghallja, így válaszolt:

„Kérem Uram, mondja meg az elnök Úrnak, hogy a hadügyminiszter parancsára ide Debrecenbe érkezve, mindjárt megérkezésem után jelentkeztem; ma ide jöttem, mert kötelességemnek tartottam, hogy tiszteletem tegyem az elnök Úrnak, de kérem megmondani, hogy semmi, de semmi jelenteni valóm nincs neki.”

Az elnök lakásából kimenne, Vetter tábornokkal találkozik. Dembinski tábornok első kérdése az volt, vajon Aulich hadteste (régebben Répássy) kapott-e parancsot, hogy Szolnokra meneteljen? A tagadó válasza erélyesen sürgette, hogy jobban használják fel az időt és jelentékeny erőket indítsanak ebben az irányban.

Dembinski tábornok egyáltalában nem mozdult ki a házból. Úgy a közönség, mint az országgyűlés rokonszenvűk jeleit mutatták, sőt sokan tiszteletüket akarták tenni nála, de a tábornok nyomatékosan kérte őket, hogy ne csináljanak semmi olyat, ami esetleg nem tetszik a kormányának, vagy tekintélyét gyöngíthetné. A nemzet ugyanis nagyon jól érezte, hogy a kápolnai ütközet fordulópontot jelentett a múlt és a jövő között és bár Görgey rosszakarata következtében annak eredménye nem következett be a kívánt módon, mégis a hadsereg teljes rendben vonult vissza és fenyegette az ellenséget.

Dembinski tábornok 11-én reggel megtudva azt, hogy a Szolnokra való vonulás parancsát nem adták ki, azt akarván, hogy tanácsának

nyoma ne vesszen el, hosszú iratot intézett Vetter tábornokhoz, melyben boncolgatta tervének hibáit és az előnyöket, melyeket az ő megkezdett tervének keresztülvitelével el lehetne még érni. Az irat, melynek hivatalos másolata a kezembe van, s melyet munkámnak már úgy is nagy terjedelme miatt nem közlök, ezekkel a szavakkal kezdődött: „Megismétlem tábornok Úrnak azt írásban, amit Önnek a múltkor és tegnap szóval elmondtam.”

Röviddel ezen levél elküldése után az a szomorú hír terjedt el a község körében, melyet a kormány talán már előbb megkapott, hogy a szolnoki hidat felégették és hogy három hadtestünk, melyek ott voltak és pedig Damjaniché, Vécseyé és Klapkái, visszavonultak a Tisza bal partjára.

Beteljesedett tehát itt is Dembinski tábornok jóslata, hogy stratégiaileg fenyegető helyzet helyett, a melyben a tábornok 5-ikén a sereget hagyta, vagyis a lehetőségét annak, hogy a mi jobb vagy bal szárnyunkon, a Tisza jobb partján gyülekezzék, a három nap alatt az ellenségnél alig kétszerre erősebb magyar hadsereg a folyó bal partján, bezárva, nem volt képes fenyegetőleg lépni fel az ellenséggel szemben.

Aznap délben Dembinski tábornok csodálkozva látta, hogy néhány szakasz huszár felsorakozott szállása előtt. Mindnyájan leszálltak lovaikról és a tiszték a helyőrség tisztjeihez csatlakozva, bemennek a házba. A megérkezett vezérkari tiszt jelenti Dembinski tábornoknak, hogy Kiss hadosztálytábornok, aki az összes magyar városok főparancsnokának címét kapta a nemzetgyűléstől, be akarja mutatni a tábornoknak a helyőrség tisztikarát. A tábornok válaszára, hogy kéri őket, jöjjenek be, belép Kiss tábornok és a tisztikar bemutatása után így szól Dembinski tábornokhoz: „Tábornok Uram! Sokkalta jobban ismeretek Ön előtt az utóbbi idők európai háborúinak eseményei, hogy ne tudná azt, hogy Schwarzenberg herceg tábornagy, aki a szövetséges hadsereg élén oly dicsőséget ért el, nem érte volna el azt, ha nincs segítségére mint vezérkari főnök Radetzky, a mostani tábornagy. Blücher tábornok szintén nem érte volna el azt a nagy hadi dicsőséget, ha nem lett volna mellette Gneisenau tábornok. A most parancsnokló Radetzky tábornagy, dacára kiválóságának, öreg korára való tekintettel nem győzött volna, ha nem kapott volna segítséget Hess tábornok személyében. Nem akarja-e tábornok Uram ezen példák hatása alatt támogatni Vetter tábornokot azzal, hogy vezérkari főnöke lesz? Erre Dembinski tábornok ezt válaszolta: „A példák, melyeket tábornok Uram felemlít, teljesen igazak, de megfelelnek egy igen fontos dologról, ez pedig az, hogy Schwarzenberg herceg és Radetzky tábornok felett ott volt Ferenc császár tekintélye. Blücher és Gneisenau hatalma fölött ott volt a porosz király tekintélye, Radetzky tábornagy és Hess tábornok fölött ott van a most uralkodó Ferenc József császár tekintélye, itt pedig Uraim gyöngye, határtalanul gyöngye kormány van! Győzelmet készítettem elő, de a kormány gyengesége elrontotta azt és több mint egy évi harcra van szükség, hogy a rosszat, amit néhány nap alatt követtek el, helyrehozzák. Végül Uraim, hogy jártak el az idegenekkel? Az angol Guyon ezredes, aki annyi fényes

győzelmet aratott az ellenség felett és Görgey tábornok hadtestének a Branyiszkón át való átkelésénél az előcsapatot vezetve, kitüntette magát, micsoda jutalmat kapott? Azt, hogy Görgey eltávolította őt hadtestéből. Uraim, így járva el, elkédvetlenülítik azokat, akik egészen Magyarország érdekeinek szentelték magukat. Ezzel saját nemzetüknek az ügyét gyengítik legjobban.” Beszédét még Kiss tábornok iránti néhány udvarias szóval fejezte be, bocsánatot kérve tőle, hogy dacára személye iránt érzett tiszteletének, nem tud más választ adni neki.

Aznap nagy ebéd volt Kossuth elnöknél, melyen az összes tábornokok jelen voltak, kivéve Dembinski tábornokot.

Este 8 óra körül Dembinski tábornokhoz érkezik Kossuth szárnysegéde és bizalmasa Szöllősy és annak nevében megkérdezi, vajon a tábornok fogadja-e az elnök urat, mert bár gyengélkedik, szeretné látni a tábornokot és elmondja, hogy őt — Szöllősyt — nagyon leszidta azért, hogy mikor a tábornok bemutatkozott, nem engedte be hozzá. Dembinski tábornok azt válaszolta, hogy nem engedheti meg azt, hogy Kossuth elnök hozzá fáradjon és mindjárt felkeresi őt. Civil frakkot vett fel (mert akkor majdnem végleg el akarta hagyni Magyarországot) és Szöllősy társaságában elment az elnökhöz.

Mikor hivatali szobájába lépett, ott találta a kormány néhány tagját és Kossuthot a pamlagra fekvé, de amint Dembinski tábornok belépett, a kormány tagjai udvariasan meghajtvá magukat, elhagyták a szobát.

Kossuth elnök a pamlagra ült és a tábornokot arra kérte, hogy mellette foglaljon helyett s panaszkodott, hogy gyenge és beteg. Látva, hogy a tábornok hallgat, gyenge hangon megszólalt: „Micsoda szemérmetlenység az, hogy a háború egy évvel elhúzódott.” A tábornok olyan mozdulatot tett, mintha megerősítené azt, de egyben jelezte, hogy azt megjósolta. Kossuth elnök erre így szól:

„Én a tisztnek, akit tábornok Úr Tiszafüredre küldött hozzám, nem ígértem, hogy a tábornok Úrnál leszek; én azt a tisztet hadbírótság elé viszem és agyonlövetem.”

Dembinski tábornok erre ezt válaszolta: „Szabad az elnök Úrnak a tiszttel azt tenni, amit akar, de nekem szolgálati kötelességem elhinni, ha vezérkari tisztet oly fontos jelentéssel küldök és az nekem rövid és tömör szavakkal hozza a választ.”

Az elnök később ezeket mondta:

„Én a tervet, melyet tábornok Uram Vetter tábornoknak ajánlott, nem helyeslem, mert én — s itt karjait széttárta és magához szorította — az ellenséget így akarom megfogni.”

Dembinski tábornok erre ezt válaszolta: „Ha elnök Uram így akarja az ellenséget megtámadni, úgy teljesen megverik Önt.” Az elnök erre élénken így válaszolt: „És tábornok Uram miért nem verte meg Schlicket?” „És mely napon adta át elnök Úr Görgeyt az én parancsnokságom alá?” „Én azt nem tudom” válaszolá az elnök. — „De én tudom” — mondá Dembinski tábornok — „mert 12-én felhívtam Piller ezredet, hogy velem együtt támadja meg Tornalját, ahol Schlick volt, de az nem akarta azt tenni. Tizenharmadikán megtámadtam Schlicket s 14-én a

futár azt a parancsot hozza, mely Görgeyt, aki akkor húsz mérföldnyire volt tőlem, az én parancsnokságom alá rendelte.”

Kossuth elnök erre így szól: „Damjanich tábornok azt mondja, hogy Dembinski tábornoknak nincs joga Szolnok elfoglalását a maga győzelmének tulajdonítani.” Dembinski tábornok fölháborodva így válaszolt:

„Es ki adott neki parancsot, hogy Czibakházán át támadjon? Ki adott Vécsey tábornoknak parancsot, hogy őt támogassa? Ki vonta magára Kápolnánál az ellenséges erőket úgy, hogy Szolnokot könnyen lehetett elfoglalni?”

Kossuth elnök elmosolyodva mondá: „A tábornok Úr mindig erőszakos.” — „Úgy van” — válaszolá Dembinski tábornok. „Minden ami méltatlan, ami nemtelen, ami igaztalan, fölháborít engem. Hát nem én voltam az első, aki a mellett voltam, hogy e tettnek dicsőségét Damjanichnak kell tulajdonítani? Hát nem követeltem, nem kértem, hogy ezért hadosztálytábornokká tegyék meg?” Erre Kossuth: „Ha én lettem volna a tábornok Úr helyén, a támadást néhány nappal előbb parancsoltam volna meg.”

Itt Dembinski tábornok roppant nagy hibát követett el, mert a helyett, hogy azt a győzelmes választ adta volna, a melyet adhatott, hogy mihelyt értesült Windischgraezt tábornoknak Kápolna ellen való meneteléről, abban a pillanatban futárt indított támadásra való parancssal. A helyett, hogy oly könnyen kimutathatta volna, hogy Szolnokot két nappal előbb nem foglalták el, azt kizárólag Damjanich ingadozása vagy rossz hangulata idézte elő. A helyett tehát, hogy ezek az oly meggyőző válaszokat adta volna Dembinski tábornok, Kossuth elnök különböző szemrehányásaitól elkeseredve (annál is inkább, mert amint úgy látszik, hogy fel akarta keresni a tábornokot és másról akart vele beszélni) fölkel a pamagról és ezt mondja:

„Elnök Uram, sokkalta hosszabb ideig vettem részt a háborúban és olyan gyakran voltam nehéz helyzetben, mint önálló parancsnok, hogysem Öntől vegyek leckét a hadvezetésről. Ha ön nem tud mást mondani nekem, úgy tisztelettel búcsúszom Öntől.” Nem várva választ a csodálkozó elnöktől, kiment a szobából.

Másnap reggel hivatalos írást kapott Kossuth elnöktől, aki mint a kormány elnöke azt követelte tőle, hogy tegyen jelentést eddigi hadműveleteiről és főképp magyarázza meg, hogy miért indította el oly későn Damjanich és Vécsey hadtestét. Ehhez még egy második kívánságát is közölte, melyben felhívja, hogy szigorúan tiltsa meg környezetének, hogy ne izgassa föl a közönséget.

Dembinski tábornok később maga is sajnálta, amit tett, annál is inkább, mert az elnök az egész beszélgetést nagyon udvarias hangon vezette, de ami leginkább érintette a tábornokot, az volt, hogy nagyon csalódott Damjanich jellemében, akibe pedig legnagyobb reményét helyezte, hogy ő az egyetlen, aki mint itteni, képes lesz Görgeyt engedelmességre bírni. Végül érezte azt is, hogy más célja nem lehetett annak, hogy az elnök találkozni akart vele, mint az, hogy végre reábrírja őt, foglalja el Vetter tábornok mellett a vezérkari főnöki állást, amit pedig nem tett

volna meg a már említett okokból és mint az események kimutatták, amit alább akarok leírni, a tábornoknak teljes igaza volt, mikor nem fogadta el az említett állást.

Ha Dembinski tábornok hibát követett el azzal, hogy ily módon megszakította az elnökkel való beszélgetést, az elnök viszont igazságtalanságot követett el azzal, hogy követelte, hogy a tábornok környezete ne mozgassa meg a közvéleményt, mert ebben a tekintetben sem a tábornok, sem környezetének tagjai semmi olyat nem csináltak, ami a közvéleményt bántotta volna; sőt a közvélemény nagyon ellenezte azt, amit a kormány tett, hogy elvette tőle a parancsnokságot. Az egyetlen panasz, ami a társadalomnak Dembinski tábornok ellen volt, az volt, hogy nem lövette agyon Görgeyt és Kossuth elnökkel szemben az, hogy a tábornoktól elvette a parancsnokságot.

Hogy az országgyűlési követek hangulata milyen volt Dembinski tábornok iránt és milyen bizalommal voltak iránta, meg fogjuk látni e mű további részeiben.

Dembinski tábornokra vonatkozó mindeme részletek részben az ő saját elbeszéléseire támaszkodnak, részben az ő jelentéséből lettek kivéve, melyet az elnök parancsából a kormánynak küldött s melynek másolatát Dembinski tábornok nekem átadta elolvasás céljából.

Dembinski ezen jelentést 1849. március 16-áról Debrecenben keltezte e szavakkal fejezte be:

„Elnök Uram a legveszedelmesebb embert emelte e méltóságra és hatalomra. Adja Isten, hogy a haza ne szenvedjen ezért nagyon.” Ezek a próféta szavak, melyeket Dembinski tábornok Görgeynek fővezérré való kinevezése után mondott, szó szerint beteljesedtek, mint azt mindenki tudja, mert Görgey tábornokot a kormányzótól kezdve az egész ország a haza árulójának tekinti.